

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
кафедра політології**

ПОЛІТИЧНА ЛІМОЛОГІЯ

Методичні вказівки для практичних занять здобувачів першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 052 «Політологія»
(електронне видання)

ОДЕСА
2023

УДК 321.013(072)
П504

Укладач:

Світлана Коч, доктор політичних наук, професор кафедри політології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Рецензенти:

Ірина МАЦИШИНА – доктор політичних наук, професор кафедри журналістики факультету журналістики Національного університету «Одеська юридична академія»

Юлія УЗУН – доктор політичних наук, професор кафедри політології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Рекомендовано до друку Вченою Радою факультету міжнародних відносин, політології та соціології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
(Протокол № 1 від 30 серпня 2023 року)

П504 Політична лімологія [Електронний ресурс] методичні вказівки для практичних занять здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / укладач С.В. Коч. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2023. 40 с

У методичних вказівках наведено основні положення для вивчення дисципліни «Політична лімологія» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Політологія» спеціальності 052 «Політологія».

Основна мета рекомендацій – надати методичну допомогу здобувачам вищої освіти у підготовці та вивченні тем практичних занять та у процесі самостійної роботи.

УДК 321.013(072)
© Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ	6
ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1	6
ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2	7
ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ	8
ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1	8
ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2	21
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	34
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ	35
ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ	44

ВСТУП

Дані методичні вказівки створені на допомогу здобувачам ОПП «Політологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 052 Політологія, які вивчають дисципліну «Політична лімологія», що включена до переліку вибіркових освітніх компонентів (ВБ 1.3.)

Програма навчальної дисципліни складається з двох змістових модулів: 1. Теоретичні та методологічні основи курсу «Політична лімологія». 2. Політичні простори: інституалізація соціально-політичних систем та функціональні моделі

Завданням курсу є: є формування у здобувачів вищої освіти здатності:

- 1) визначати міждисциплінарний зв'язок в процесі пізнання логіки розвитку соціально-політичних систем між: історією міжнародних відносин, соціальною, політичною та електоральною географією, теорією міжнародних відносин та всесвітньою історією, міграціологією, геополітикою, лімологією;
- 2) визначити місце політичної лімології в системі політичних наук;
- 3) надавати науковий аналіз, оцінки та прогнозування динаміки сучасних явищ та процесів в міжнародно-політичному просторі;
- 4) визначати особливості встановлення та функціонування сучасних політичних кордонів;
- 5) визначення сукупності критеріїв класифікації міжнародних кордонів за сукупністю ознак (структури, форми, походження, функції);
- 6) компаративний аналіз особливостей формування і морфології державної території країн різних регіонів (політико-географічне положення країн; регіонів і центрів, периферій, класифікація країн);
- 7) визначати правила делімітації, демаркації, редемаркації кордонів;
- 8) визначати характер та причини територіальних прикордонних спорів;
- 9) класифікувати історичні та сучасні типи залежності територіально-політичних утворень;
- 10) визначати критерії розвитку та еволюції прикордонних просторів в умовах глобалізації;
- 11) надавати системну характеристику несистемним політичним просторам: лімітрофам, прикордонням, буферним просторам, прикордонням, транскордонням;
- 12) визначення концептуального наповнення понять «територіальна політики», «просторове управління», «політико-територіальне управління», «управління кордонами» та інші;
- 13) застосовувати методологію лімологічних досліджень до аналізу стану та динаміки розвитку територіально-політичних утворень, регіональних і макрорегіональних відносин;
- 14) аналізувати практики управління кордонами та прикордонням, визначати діючі режими кордонів;
- 15) застосовувати навички лімологічного аналізу в процесі транскордонного управління (транскордонне планування, надання послуг, регіональний маркетинг).

Головною *метою курсу* є формування у здобувачів вищої освіти комплексного уявлення про політичний простір та його межі, про кордон як елемент культури та результат політичної дії, а також опанування студентами теоретико-методологічних основ лімології як науки що сполучає системну

логіку еволюції політичних просторів та структурно-функціональну логіку конструювання соціально-політичних систем.

По завершенню вивчення курсу здобувач повинен: **Знати:** предметне поле лімологічних досліджень, історію концептуалізації понять «кордон», «прикордоння», «транскордоння», «буферний простір», «лімітроф», «прикордонний ландшафт», «політичний простір» та інші.; історію досліджень лінійних та просторових кордонів; типологію кордонів за походженням, функціональним значенням, правовим статусом; основи просторової політики (знати чинники що впливають на процес конструювання регіонів та регіональних систем; знати конфігурацію, походження, історію, функції кордонів; типи територіально-політичних систем); принципи територіальної організації суспільства, державного устрою і закономірності регіональної політики; особливості балансу політичних акторів в політичному просторі та в територіально-політичному просторі; особливості територіальних політик (регіональне управління, транскордонні форми взаємодії, інтеграційні програми розвитку та інше) та практик територіального управління окремих держав та інтеграційних систем. **Вміти:** розв'язувати спеціалізовані завдання в сфері політології та застосовувати теорії і методи лімологічних досліджень та аналізу в експертно-аналітичній, політико-організаційній, консультаційній, викладацькій і громадській сфері професійної діяльності; обирати та визначати методологію лімологічного аналізу виходячи з певного типу теорії (функціональних, типологічних, політологічних); використовувати методологію лімологічного аналізу як аналітичний інструмент для розуміння соціальних, культурних, політичних та економічних проблем прикордонних регіонів та транскордонного співробітництва; застосовувати теоретичні знання про проблеми політичного простору та способи його розмежування, про специфіку культурних ландшафтів в межах гібридних просторів порубіжжя для виявлення типових та унікальних соціально-політичних проблем в прикордонних та транскордонних регіонах світу; робити порівняльний аналіз формування і морфології державної території країн різних регіонів; класифікувати міжнародні кордони за сукупністю ознак; знаходити, обробляти та аналізувати інформацію з різних джерел; працювати в команді; спілкуватися з представниками професійних груп різного рівня; забезпечувати репрезентативність виконуваних досліджень;

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КУРСУ «ПОЛІТИЧНОЇ ЛІМОЛОГІЇ»

ТЕМА 1. Лімологія як наукова дисципліна. Предмет та об'єкт дослідження в «політичній лімології». Трансформація предмету дослідження. Предмет і задачі курсу. Феномен кордону. Кордони в історії, культурі, політиці. Лімологічний підхід в соціальній антропології. Поняття «лімологічного стану». Концепція соціального «переходу» А. Геннепа. Кордони як феномен політичних систем. Політична лімологія в системі соціально-політичних наук. Зв'язок між простором та політикою. Дослідження кордонів та контактних просторів. Категоріальний апарат. Співвідношення понять «border», «borderland», «boundary», «frontier», «прикордонний», «кордонний», «транскордонний». Етапи розвитку лімологічних досліджень. Методологія політичної лімології. Традиційні підходи в політичній лімології: історико-картографічний, класифікаційний, функціональний, географічний та політологічний. Позитивістський підхід. Територіальні ідеології. Постмодерністські підходи: світосистемний; геополітичний, уявний, соціально-поведінковий. Сучасний період розвитку лімологічних досліджень.

ТЕМА 2. Політичні простори та кордони: типологія та підходи до класифікації. Типи та функції кордонів та їх правові режими. Офіційні державні кордони та принципи їх встановлення. Делімітація, демаркація, редемаркація. Незвичайні державні кордони.

ТЕМА 3. Теорії просторових кордонів. «просторовий поворот» в науці. Теорія фронтиру. Політико-географічний зміст фронтиру. Зовнішні та внутрішні фронтири. Фронтір, як прикордоння. Зональні кордони. Фронтири та лімітрофи. Історичні та політичні фронтири. Фронтірні дослідження в Американській історіографії. Фронтір в американській історії та політиці. Критика фронтірної теорії. Фронтірні дослідження в Європейській історіографії. Концепт польських «кресів». Поняття німецьких «маршів»

ТЕМА 4. Фронтири в сучасних політичних проектах та просторових стратегіях розвитку. (Інтеграційні системи, сучасні імперії та пості-імперії, Практики «розширення політичного простору»). Теорії колонізації: о-своєння и при-своєння (розширення). О-своєння простору в практиках імперій рабовласницького та феодального періодів. Теорії внутрішньої колонізації. Фронтір як інструмент імперського розширення. Експансіонізм та просторова політика. Доктрини розширення та інтеграції. Доктрина «вакууму сили», «вакууму демократії», «демократичного транзиту», «розширення НАТО», «розширення ЄС» та інші. Національні практики розширення політичного простору. Сучасні імперії та пості-імперії. Феномени національних «світів» та «союзів»

ТЕМА 5. Несистемні політичні простори: лімітрофи, прикордоння, буферні простори, прикордоння, транскордоння. Соціальні феномени гібридних просторів Теорії цивілізаційного розвитку. Цивілізації та імперії як засіб усвідомлення культурно-політичної системи. Концепт «лімітрофної держави». Буферні простори в цивілізаційному («східноєвропейський міжімперський трикутник», «голубий банан Західної Європи») та правовому аспектах. Типові ознаки прикордоння та транскордоння. Транскордонні системи ХХ ст. Транскордонна політика. Єврорегіон, Єврорайон, Регіон – як політичні суб'єкти політики територіального розвитку. Політична поведінка в форматі електоральної географії. Уявні та фантомні простори. Методологія критичної геополітики. Територіальна ідентичність в прикордонних та транскордонних системах. Типологія ідентифікаційних стратегій локальних груп. Гібридна ідентичність як форма адаптаційної поведінки. Переваги транскордонних систем в умовах прикордонних спорів. Діаспори катаклізми. Прикордонна політика, прикордонний режим. Прикордонна безпека.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ПОЛІТИЧНІ ПРОСТОРИ: ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ МОДЕЛІ

ТЕМА 6. Територіально-політичні утворення. Етапи формування політичної карти світу. Території та кордони в історії. Еволюція принципів просторової організації людства. Етапи формування політичної карти світу. Поняття «політико-територіального утворення» як одиниці політико-географічного простору. Типи політико-територіальних утворень (держави, залежні території, спірні території та території Антарктики). Колоніальні імперії: територіальна система центр-периферійних відносин. Колонії, заморські території, мандатні території, підопічні території, протекторати, домініони, васалітети, кондомініуми в еволюції політичної карти світу. Сучасні спірні території та їх статус. Статус Антарктиди і Антарктики. Національний суверенітет та політичне самовизначення як підґрунтя до формування політико-територіальних просторів. Територіальне кліважування та сучасний процес реструктуризації просторових систем. Динаміка розвитку політичної карти світу. Наукові оцінки та прогнози.

ТЕМА 7. Територія та кордони в міжнародному праві. Ієрархії соціально-політичних просторових комплексів: інституалізація територій та кордонів. Регіоналізація світу: історія та критерії виокремлення регіонів. Типологія та особливості «руху» регіональних кордонів. Поняття «регіон», «субрегіон», «макрорегіон», «адміністративний регіон», «вільна економічна зона». Політичні блоки. Економічні союзи. Змішані блоки. Основи територіальної організації суспільства. Поняття територіально-політичної системи (ТПС). Ранги ТПС. Поняття про «фактичні» та «юридичні» територіально-політичні системи. Поняття «місцезорозвиток» політичної системи. Ієрархія просторових комплексів. Мультинаціональні функціональні утворення: політико-географічний контекст.

ТЕМА 8. Держави та державні території. Політико-правова та інституційна характеристика. Встановлення кордонів. Прикордонні конфлікти та територіальні спори. Класифікація територій держав. Просторові характеристики суверенних держав, визнаних та невизнаних держав. Характеристика держави як географічного об'єкту. Територія держави та її характеристики. Принципи розмежування території держави. Договірний принцип (сецесія, цесія, позитивна окупація, фактична окупація, акреція, та інше). Принцип самовизначення. Суверенітет та громадянство. Концепт «ефективного громадянства». Множинне громадянство. Розширення політичного простору в умовах множинного громадянства. Міжнародні території. Території з міжнародним режимом. Території із змішаним режимом. Міжнародно-правовий режим річок, проток та каналів. Міжнародно-правовий режим відкритого моря та континентального шельфу. Типи спірних територій. Статус «залежна територія». Доктрини політичного визнання держави. Невизнані та частково-визнані держави. Віртуальні держави.

ТЕМА 9. Фантомні соціально-політичні простори в системі політичного менеджменту. Електоральна географія в політичному ландшафті. Електоральні простори національних держав та межі національних територій. Розширення електорального простору. Ментальні кордони та фантомні простори. Фантомні кордони: історико-морфологічних, структурно-функціональний та геополітичний підходи. Політичні можливості фантомних просторів. Конструювання політико-територіальних систем в сучасних політичних практиках. Меморіальні політичні стратегії в практиках деконструкції уявних кордонів. Утилітарна функція меморіальної війни. Транснаціональні системи та право.

ТЕМА 10. Територіальна політика ЄС. Просторове планування.

Простір як умова політичного розвитку. Політичний простір як результат політики. Національний політичний простір. Просторова політика ЄС. Суб'єкти та об'єкти територіальної політики. Проблеми розширення ЄС. Проблеми інтеграції ЄС та доля національних держав. Громадянство ЄС. Політичний простір ЄС та географічний простір

Європи. Стабілізація територіально-політичної системи. Транскордонні системи в межах ЄС. Конструювання європейської ідентичності.

**ПЛАНИ
ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ,
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА МЕТОДИЧНІ
ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ**

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КУРСУ
«ПОЛІТИЧНОЇ ЛІМОЛОГІЇ»**

**ТЕМА 1
ЛІМОЛОГІЯ ЯК НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА.
ПРЕДМЕТ ТА ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ В «ПОЛІТИЧНІЙ
ЛІМОЛОГІЇ». ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРЕДМЕТУ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Практичне заняття:

1. Формування предметного поля лімології. Соціально-політична антропологія кордонів
2. Кордони в політичних системах. Предметне поле політичної лімології
3. Методологічні підходи та методи в лімологічних дослідженнях.

Індивідуальне дослідне завдання:

1. **ІНДЗ 1:** (факультативно) Визначте антропологічну характеристику кордону та його семіотичне навантаження в культурі, етикеті, дипломатії
2. Підберіть по 5 авторських наукових робіт сучасних авторів (останні 5 років) в яких використовуються різні терміни для визначення кордону. Поясніть як автори визначають поняття, які використовують.

Методичні рекомендації:

Під час підготовки першого питання «Формування предметного поля лімології. Соціально-політична антропологія кордонів». Визначте предмет і задачі курсу. Дослідите історичні та культурні аспекти кордонів та їхній вплив на формування суспільств. Проаналізуйте, як різні культури сприймають і використовують кордони.

В чому проявляється лімологічний підхід в соціальній антропології. Надайте визначення поняття «лімологічний стан». Ознайомтеся з роботами А. Геннепа, щоб зрозуміти концепцію ритуалів переходу та їхній вплив на соціальні зміни. Аналізуйте, як теорії ритуалів переходу можуть бути пов'язані з лімологією.

Феномен кордону. Розгляньте різні визначення та інтерпретації кордону. Вивчаючи процес трансформації предмету дослідження в лімології зосередьтеся на таких етапах: 1) початкові лімологічні дослідження (домінування географічних та політичних аспектах кордонів, акцентування на кордонах як на фізичних бар'єрах між державами та на їх впливі на міжнародні відносини, державне суверенітет і національну безпеку); 2) соціально-політичний етап (вивчення соціальних та культурних аспектів

кордону, інтерес до ролі кордону в процесі формування ідентичності та соціальних відносин, розвиток досліджень прикордонних регіонів та громад, прикордонні взаємодії; 3) глобалізації та постмодернізму (кордони як гнучкі та проникні системи, феномен транснаціональних просторів та ідентичностей, розмивання традиційних функцій кордонів).

Підходи до аналізу кордону: історичний (історія кордонів різних культурах та регіонах), культурологічний та антропологічний (як кордон впливає на соціальну систему та ідентичності), порівняльний (різні системи організації та управління кордоном та прикордонними просторами), кейс-статі (приклади кордонів та прикордонних регіонів в умовах певних викликів), інтердисциплінарний (переваги та сполучення методів різних наук, де кордон є предметом або об'єктом аналізу),

Готуючись до другого питання «Кордони в політичних системах. Предметне поле політичної лімології». Кордони як феномен політичних систем. Дослідіть, як кордони впливають на політичні відносини та управління. Місце політичної лімології в системі соціально-політичних наук. Розгляньте роль кордонів у сучасних міжнародних конфліктах та геополітиці. Оцініть, в чому проявляється зв'язок між простором та політикою, як політичні зміни впливають на кордони та їхню роль у світовій політиці. Коли кордони стали сприйматися як феномени політичних систем. Роль політичної антропології. Роль геополітики. Політична лімологія в системі соціально-політичних наук. Зв'язок між простором та політикою. Дослідження кордонів та контактних просторів. Дослідження кордонів та контактних просторів.

Познайомтесь із публікаціями наукового спеціалізованого журналу «Journal of Borderlands Studies» (URL:<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08865655.2018.1510334>) та з школою транскордонних досліджень, наприклад, Аризонського університету – Arizona State University's School of Transborder Studies URL: <https://sts.asu.edu>

Підготовку до третього питання «Методологічні підходи та методи в лімологічних дослідженнях». Вивчайте різні методологічні підходи до лімологічних досліджень, зокрема історико-картографічний, класифікаційний, функціональний, географічний та політологічний.

З'ясуйте співвідношення понять «border», «borderland», «boundary», «frontier», «прикордонний», «транскордонний». Проаналізуйте, як кожне з цих понять використовується в сучасних лімологічних дослідженнях.

Оцініть внесок постмодерністських теорій у розуміння кордонів. Постмодерністські підходи: світосистемний; геополітичний, уявний, соціально-поведінковий. Розгляньте, як технологічний прогрес і глобалізація впливають на переосмислення кордонів і лімологічних досліджень.. Традиційні підходи в політичній лімології: історико-картографічний, класифікаційний, функціональний, географічний та політологічний. Позитивістський підхід. Територіальні ідеології. Сучасний період розвитку лімологічних досліджень.

Завдання для самостійної роботи:

- Як визначається феномен кордону в соціальній антропології? Які основні етапи розвитку лімологічних досліджень?
- Як концепція соціального «переходу» А. Геннепа застосовується до розуміння кордонів?
- Які відмінності та зв'язки між поняттями «border», «borderland», «boundary», «frontier»? Як різні політичні системи впливають на формування та функціонування кордонів? Вивчіть вплив політичних систем на кордони.
- Які основні функції кордонів у сучасному світі?
- Як кордони впливають на ідентичність та взаємодію між різними культурами?

Рекомендована література:

- Верменич Я. Історична лімологія: проблеми концептуалізації. *Регіональна історія України: Зб. наук. ст.* К.: Інститут історії України НАН України, 2011. Вип. 5. С. 29-48.
- Долгов О. В. Основні теорії дослідження політичних кордонів як чинника політичного процесу *Вісник СевНТУ* : зб. наук. пр. Вип. 145/2013. Серія: Політологія. – Севастополь, 2013. С. 105–109.
- Завальнюк С. Юридична лімологія: традиції та інновації в правовому розумінні кордонів. *Юридичний вісник.* 2013. № 3. С. 125–130.
- Кіш Є.Б. Концептуальні засади лімології: проблематика кордонів Європи *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія»*, вип., 29, 2012. С. 140 – 14
- Коч С. В. Транскордоння: простір соціального порядку і політичної дії: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 357 с.
- Узун Ю.В. Привласнення простору: організація взаємодії в складних політичних системах. Одеса: Фенікс, 2021. 378 с.
- Arizona State University's School of Transborder Studies URL: <https://sts.asu.edu>
Introduction to Border Studies / edited by Sergei V. Sevastianov, Jussi P. Laine, and Anton A. Kireev. Vladivostok: Dalnauka, 2015. 400 p.
- Journal of Borderlands Studies
URL:<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08865655.2018.1510334>

ТЕМА 2**ПОЛІТИЧНІ ПРОСТОРИ ТА КОРДОНИ: ТИПОЛОГІЯ ТА ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ****Практичне заняття:**

1. Типи та функції кордонів та їх правові режими.
2. Офіційні державні кордони та принципи їх встановлення. Делімітація, демаркація, редемаркація.

3. Незвичайні державні кордони.

Індивідуальне дослідне завдання:

1. Надайте авторські класифікації кордонів (не менше 5 авторів) та визначите критерії за якими працюють науковці. Поясніть та наведіть приклади кордонів: природних (орографічних, рівнинних, річкових, морських та ін.) астрономічних, геометричних, антецедентних, субсеквентних, реліктових, фільтруючих, контактних, розділових, колоніальних, нав'язаних, договірних та інших
2. З'ясуйте умови та час оформлення феномену політичного кордону.
3. **ІНДЗ 2:** Надайте розгорнутий аналіз наукового доробку одного з авторів (список додається) – провідного розробника лімологічного аналізу.

Методичні рекомендації:

Під час підготовки першого питання «Типи та функції кордонів та їх правові режими» розгляньте специфіку морфології кордонів. Визначте типологію кордонів за походженням та тривалістю існування (антецедентні, субсеквентні, накладені, реліктові, силові, послідовні, суперпозиційні) Познайомтесь із відомими механізмами територіальних змін: ендегенними (індепендізм, сецесія, розпад); екзогенними добровільними (інкорпорація, цесія, ірредента, розкол); екзогенна примусова (анексія, втрата, розділ).

Ознайомтесь з основними міжнародними конвенціями та договорами, які визначають правила та принципи регулювання кордонів. Вивчіть національне законодавство країн, що стосується кордонів, міграційної політики та митних регуляцій. Дослідіть історичні випадки встановлення діючих кордонів та практики зміни кордонів. Виявіть типові причини та наслідки. Правовий режим кордонів. Юридичні способи зміни території держави (ад'юдікація, реторсія, репресалії). Формально недержавні кордони. Офіційні державні кордони та принципи їх встановлення Прикордонний режим та режим кордону. Національний суверенітет та політичне самовизначення як підґрунтя до формування політико-територіальних просторів.

Підготовка до другого питання «Офіційні державні кордони та принципи їх встановлення. Делімітація, демаркація, редемаркація» вимагає розуміння ключових понять та процесів, пов'язаних із формуванням та управлінням державними кордонами. Розглянь історичні приклади демаркації кордонів - просторів, кордонів-ліній. Вивчіть основні міжнародні документи та конвенції, які регулюють встановлення та управління державними кордонами. Статут ООН (Основний міжнародний документ, який містить принципи міждержавних відносин, включно з повагою до суверенітету та територіальної цілісності держав); Гельсінський Заключний Акт 1975 року (Важливий документ в контексті європейської безпеки та співпраці, який закріплює принципи недоторканності кордонів та мирного вирішення територіальних спорів); Віденська конвенція про право

міжнародних договорів (1969) (Встановлює юридичні норми та процедури для укладення, виконання та інтерпретації міжнародних договорів, включаючи ті, що стосуються кордонів); Конвенція ООН з Морського Права (1982) (Визначає правила щодо морських кордонів, територіальних вод, виключних економічних зон і континентального шельфу); Женевські конвенції про захист жертв війни (Хоча не прямо пов'язані з кордонами, ці конвенції містять важливі положення про захист цивільних осіб та правила ведення війни, що може мати значення у конфліктах, пов'язаних з кордонами); Різні регіональні угоди та конвенції (Розгляньте регіональні угоди, такі як Акт Африканської Хартії кордонів, які відіграють важливу роль у регулюванні кордонних питань в конкретних географічних регіонах).

Розгляньте процес делімітації, який означає юридичне визначення кордонів між державами на основі міжнародних угод. Вивчіть процес демаркації, який включає фізичне позначення кордону на місцевості за допомогою кордонних знаків, стовпів або інших ознак. Розгляньте процес редемаркації, який відбувається, коли існуючі кордонні знаки відновлюються або замінюються через зміну ландшафту, природні процеси або інші причини.

Дослідіть історичні випадки делімітації, демаркації та редемаркації, щоб зрозуміти, як ці процеси відбувалися на практиці. Розгляньте сучасні приклади, де ці процеси були особливо важливими або спірними, наприклад у контексті територіальних конфліктів або змін у політичних відносинах.

Підготовку до *третього питання* «Незвичайні державні кордони»

Незвичайні кордони - це унікальні та іноді складні межі між державами, які відрізняються від стандартних прямих ліній або природних кордонів. Проаналізуйте історичні, геополітичні та культурні обставини, які призвели до формування незвичних кордонів. Зібрати інформацію про різні незвичайні кордони світу, такі як анклави, ексклави, кондомініуми, пересічні кордони.

Зробіть картографічне відображення кордонів для кращого розуміння їх географічного розташування та особливостей. Рекомендується детально вивчити окремі незвичайні кордони як кейси, щоб зрозуміти їх унікальні виклики та особливості. Надайте аналіз впливу цих кордонів на місцеві громади, включаючи економічний розвиток, міграцію та культурний обмін.

Завдання для самостійної роботи:

- Які основні міжнародні принципи та норми визначають встановлення державних кордонів?
- Як міжнародні спори та конфлікти впливають на процеси делімітації та демаркації?
- Які приклади незвичайних кордонів існують у світі і яка їх історія?
- Які геополітичні та культурні фактори сприяли утворенню цих незвичайних кордонів?

- ❑ Як управління незвичайними кордонами впливає на місцеві громади та міжнародні відносини?
- ❑ Як міжнародне право та національні законодавства регулюють різні типи кордонів?
- ❑ Які приклади міжнародних правових режимів для різних типів кордонів?
- ❑ Як зміни у міжнародних відносинах та глобалізація впливають на функції та управління кордонами?

Рекомендована література:

- Бенчак О. Ф. Соціологічні виміри кордонів і транскордонних взаємодій. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології Львів, 2021. 20 с
- Долгов О. В. Основні теорії дослідження політичних кордонів як чинника політичного процесу *Вісник СевНТУ* : зб. наук. пр. Вип. 145/2013. Серія: Політологія. – Севастополь, 2013. – С. 105–109.
- Завальнюк С. Юридична лімологія: традиції та інновації в правовому розумінні кордонів. *Юридичний вісник*. 2013. № 3. С. 125–130.
- Коч С. В. Транскордоння: простір соціального порядку і політичної дії: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 357 с.
- Узун Ю.В. Привласнення простору: організація взаємодії в складних політичних системах. Одеса: Фенікс, 2021. 378 с.
- Foucher M. Fronts et frontières. Un tour du monde géopolitique. Paris: Librairie Arthem Fayard, 1988. 528 p.
- Habermas J. Theory of Communicative Action. Vol. 1: Reason and the rationalization of society / T. McCarthy (Trans.). Boston: Beacon Press, 1984. 562 p.
- Kristoff L. K. D. The Nature of Frontiers and Boundaries. *Annals of the Association of American Geographers*. 1959. Vol. 49. P. 269–282.
- Latour B. Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory. NY: OUP, 2005. 320 p.
- Lefebvre H. The Production of Space. Oxford: Blackwell, 1991. 454 p
- Marks G. Structural Policy and Multi-Level Governance in the EC. The State of the European Community: The Maastricht Debate and Beyond / A. Cafurny, G. Rosenthal (Eds.). Boulder: Lynne Rienner. 1993. P. 391–411.
- O’Tuathail G. (eng. Toal G.), Dalby S. Re-thinking Geopolitics? London – NY: Routledge, 1998. 346 p.
- Paasi A. Border Studies Reanimated: Going beyond the Territorial/Relational Divide. *Environment and Planning*. 2012. Vol.44. P. 2303–2309.
- Paasi A. Europe as Social Process and Discourse. Considerations of Place, Boundaries and Identity. *European Urban and Regional Studies*. London: SAGE. 2001. Vol. 8. No. 1. P. 7–28.
- Park R. E. Cultural Conflict and the Marginal Man. Park R. E. Race and culture. Illinois: Free Press. 1950. P. 372–376.

Preston P. W. Political/Cultural Identity. Citizens and Nations in a Global Era. London: Thousand Oaks; New Delhi: SAGE. 1997. 198 p.

Rokkan S. The Center-Periphery Polarity. Center periphery structures in Europe: an ISSC

ТЕМА 3

ТЕОРІЇ ПРОСТОРОВИХ КОРДОНІВ. «ПРОСТОРОВИЙ ПОВОРОТ» В ІСТОРИОГРАФІЇ. ТЕОРІЯ ФРОНТИРУ

Практичне заняття:

1. Політико-географічний зміст фронтиру. Зовнішні та внутрішні фронтири
2. Фронтирні дослідження в Американській історіографії. Фронтир в американській історії та політиці.
3. Фронтирні дослідження в Європейській історіографії.

Індивідуальне дослідне завдання:

1. Дослідити історію «фронтирного дискурсу».
2. **ІНДЗ 3:** Зональні кордони як об'єкт уваги в лімології (наведіть аналіз робіт одної з наукових шкіл)

Методичні рекомендації:

Під час підготовки першого питання «Політико-географічний зміст фронтиру. Зовнішні та внутрішні фронтири». Познайомтесь із двома класичними підходами до фронтиру 1) як простору, що відокремлює цивілізацію від пустелі та рухливий простір. Фронтир представлений як унітарне поняття, що вміщує значення лінійного та просторового кордону (Фредерік Тернера), 2) як тільки простір, що є результатом соціально-економічних процесів або нав'язаний війною (Етьєн Балібар).

Теорія фронтиру в теоріях Ноя Вевсера, Карла Ріттера, Фрідріха Ратцеля, Фредеріка Тернера, Джеймса Розенау та інших. Надайте характеристику: політико-географічний зміст фронтиру; Визначте специфіку зовнішні та внутрішні фронтири. Фронтир, як прикордоння; Зональні кордони; Фронтири та лімітрофи; Історичні та політичні фронтири; Критика фронтирної теорії).

Розгляньте теорії XIX – XX століть 1) Ідея кордонів, як «соціальної конструкції» яку реалізує влада, закріпила характеристику кордону як периферії влади (П-М. Дюпуї, Д. Вудс); 2) обумовила формування досліджень соціальної «антропології кордонів» (Ф. Барта, П. Блума, Дж. Гуді, Г. Ейдхема, Д. Кемпбелла, Е. Коена, Р. Левіна, Е. Ліча, М. Моермана, Дж. Прескотта.); 3) «антропології міжнародних кордонів» (Т. Вілсон та Г. Донанн).

Готуючись до другого питання «Фронтирні дослідження в Американській історіографії. Фронтир в американській історії та політиці». Ознайомтеся з основними теоріями та історіографічними підходами до фронтиру, зокрема роботами Фредеріка Джексона Тернера про

американський фронтір. Якості американського фронтіру в роботах Уолтера Уебба. Концепція економічного фронтіру Кейті Хенкока Вивчіть вплив фронтірної теорії на розвиток Сполучених Штатів, особливо в контексті розширення на захід та формування американської ідентичності.

Розгляньте процес «міфологізація фронтіру» в зовнішньополітичній доктрині США (теорія «нового націоналізму» Т. Рузвельта, «нової свободи» В. Вільсона, «нової справи» Ф. Рузвельта, «справедливої справи» Г. Трумена, «нового фронтіру» Дж. Кеннеді, «великого суспільства» Л. Джонсона. Розгляньте критику фронтірної теорії, особливо з точки зору сучасних історичних та політичних дискурсів (Ван Вік Брукс, Льюїс Мамфорд, Річард Слоткін). Ознайомтесь із роботою Джеймса Розентау «Вздовж фронтіру: між внутрішнім та зовнішнім» (1997) де автор надає визначенню «фронтіру» як американського міфу.

Підготовку до третього питання «Фронтірні дослідження в Європейській історіографії». Дослідіть, як Європа розглядає і використовує концепт фронтіру, аналізуючи приклади польських «кресів» та німецьких «маршів». Фронтірний аналіз ЄС в роботах Стейна Роккана, Мішеля Фуше та інших. Концепція посттериторіального політичного розвитку в роботах Річарда Мансбаха, Йель Фергюсона.

Завдання для самостійної роботи:

- Розгляньте прикордонну політику Польщі в межах концепту польських «кресів».
- Розберіть поняття «маршів» в історії Німеччини.
- Вивчіть фронтірту концепцію Фредерика Тернера та його послідовників
- В чому суть концепції Східноєвропейського фронтіру Карла Хаусхофера
- Концепт «поясу міст» в роботах Стейна Роккана
- Трактовка політики «розширення ЄС» Мішеля Фуше

Рекомендована література:

- Foucher M. Fronts et frontières. Un tour du monde géopolitique. Paris: Librairie Arthem Fayard, 1988. 528 p.
- Gottmann J. The Political Partitioning of Our World: an Attempt at Analysis. World Politics. 1952. No. 4. P. 512–519.
- Halbwachs M. The Collective Memory / L. A. Coser (Ed., trans.). Chicago: Chicago University Press, 1992. 244 p.
- Koter M. “Kresy” as a Specific Type of Borderland – It’s Origin and Characteristics. Geographica Slovenica. 2001. Vol. 34, No. 1. P. 131–148.
- Latour B. Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory. NY: OUP, 2005. 320 p.
- O’Tuathail G. (eng. Toal G.), Dalby S. Re-thinking Geopolitics? London – NY: Routledge, 1998. 346 p.

- Park R. E. Cultural Conflict and the Marginal Man. Park R. E. Race and culture. Illinois: Free Press. 1950. P. 372–376.
- Preston P. W. Political/Cultural Identity. Citizens and Nations in a Global Era. London: Thousand Oaks; New Delhi: SAGE. 1997. 198 p.
- Rokkan S. The Center-Periphery Polarity. Center periphery structures in Europe: an ISSC workbook in comparative analysis. Frankfurt: Campus. 1987. P. 17– 50.
- Rokkan S., Urwin D. Economy, Territory, Identity: Politics of West European Peripheries. London: SAGE, 1983. 210 p.
- Rokkan S., Urwin D. The Politics of Territorial Identity. Studies in European Regionalism. London: SAGE, 1982. 438 p.

ТЕМА 4

ФРОНТИРИ В СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЕКТАХ ТА ПРОСТОРОВИХ СТРАТЕГІЯХ РОЗВИТКУ.

(Інтеграційні системи, сучасні імперії та пості-імперії, практики «розширення політичного простору»)

Практичне заняття:

1. Фронтири в сучасних політичних проектах та стратегіях розвитку
2. Теорії колонізації та внутрішньої колонізації
3. Фронтір як інструмент імперського розширення та сучасні політичні стратегії

Індивідуальне дослідне завдання:

1. Фронтірні нарративи в просторових стратегіях розвитку політичних систем.
 Фронтір в американській політичній думці.
 Сучасні європейські концепції фронтіру.
 Програми та практики «розширення» політичних систем.
2. **ІНДЗ 4:** Надайте розгорнутий аналіз історіографії дослідження «фронтірного проекту» за індивідуальним вибором.

Методичні рекомендації:

Під час підготовки першого питання «Фронтири в сучасних політичних проектах та стратегіях розвитку». Аналіз ролі фронтірів у створенні та розвитку інтеграційних систем, таких як Європейський Союз або інші регіональні об'єднання. Дослідження того, як сучасні імперії або постімперські держави використовують фронтири для розширення свого впливу. Вивчення стратегій та методів, які використовуються для розширення політичного та культурного впливу через фронтири. Наприклад такі сучасні проекти як: Розширення ЄС (Приєднання нових країн до ЄС,

зміна геополітичного ландшафту Європи); Вплив Китаю в Центральній Азії (Ініціатива «Один пояс, один шлях» як засіб розширення впливу.)

Готуючись до *другого питання* «Теорії колонізації та внутрішньої колонізації» Теорії колонізації: о-своєння и при-своєння (розширення). О-своєння простору в практиках імперій рабовласницького та феодального періодів. Римська імперія (колонізація нових територій в Середземномор'ї та Європі). Теорії внутрішньої колонізації. Російська імперія (Внутрішня колонізація Сибіру та Далекого Сходу). США (засвоєння «дикого заходу»

Підготовку до *третього питання* «Фронтір як інструмент імперського розширення та сучасні політичні стратегії». Фронтір як інструмент імперського розширення. Експансіонізм та просторова політика. Доктрини розширення та інтеграції. Доктрина «вакууму сили», «вакууму демократії», «демократичного транзиту», «розширення НАТО», «розширення ЄС» та інші. Національні практики розширення політичного простору. Сучасні імперії та пості-імперії. Феномени національних «світів» та «союзів»

Завдання для самостійної роботи:

- Розберіть специфіку просторових політичних впливів:
  - Доктрина «вакууму сили», «вакууму демократії», «демократичного транзиту», «розширення НАТО», «розширення ЄС» та інші.
  - Національні практики розширення політичного простору.
  - Сучасні імперії та пості-імперії.
  - Феномени національних «світів» та «союзів»
- Як фронтири використовуються в сучасних геополітичних та економічних стратегіях?
- Вивчіть, як фронтири сприяють або перешкоджають економічній інтеграції та культурному обміну на глобальному рівні.
- Проаналізуйте, як сучасні теорії «о-своєння» та «при-своєння» застосовуються до вивчення фронтирів.
- Дослідіть конкретні випадки, де країни активно використовували фронтири для розширення свого політичного або культурного впливу.

Рекомендована література:

- Коч С. В. Транскордоння: простір соціального порядку і політичної дії: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 357 с.
- Узун Ю.В. Привласнення простору: організація взаємодії в складних політичних системах. Одеса: Фенікс, 2021. 378 с.
- Collins R. Civilizations as Zones of Prestige and Social Contact. *International Sociology*. 2001. Vol. 16. No. 3. P. 421–437.
- Cot J. P. Des limites administratives aux frontières internationales? Démembrements d'Etats et délimitations territoriales: l'uti possidetis en question(s). Bruxelles: Bruylant. 1999. P. 17–33.
- Curzon G. *Frontiers. The Romanes Lecture*. Oxford: Clarendon Press, 1907. 58 p.

- Donnan H., Wilson T. *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State*. Oxford: Berg. 1999. 200p.
- Foucher M. *Fronts et frontières. Un tour du monde géopolitique*. Paris: Librairie Arthem Fayard, 1988. 528 p.
- Fras Z., Staniszewski A. *Kresy i pogranicza: historia, kultura, obyczaje*. Olsztyn: WSP. 1995. 266 s.
- Geouffre de La Pradelle P. *La frontiere, Etude de Droit International*. Paris: Les Editions internationales, 1928. 368 p.
- Gottmann J. *The Political Partitioning of Our World: an Attempt at Analysis*. *World Politics*. 1952. No. 4. P. 512–519.
- Halbwachs M. *The Collective Memory* / L. A. Coser (Ed., trans.). Chicago: Chicago University Press, 1992. 244 p.
- Hine R. V., Faragher J. M. *Frontiers: A Short History of the American West*. Yale: University Press, 2008. 248 p.
- Kristoff L K. D. *The Nature of Frontiers and Boundaries*. *Annals of the Association of American Geographers*. 1959. Vol. 49. P. 269–282.
- Turner F.J. *The Significance of the Frontier in American History* / Frederick j. Turner. *Rereading Frederick Jackson Turner*. “The Significance of the Frontier in American History

ТЕМА 5

НЕСИСТЕМНІ ПОЛІТИЧНІ ПРОСТОРИ: ЛІМІТРОФИ, ПРИКОРДОННЯ, БУФЕРНІ ПРОСТОРИ, ПРИКОРДОННЯ, ТРАНСКОРДОННЯ. СОЦІАЛЬНІ ФЕНОМЕНИ ГІБРИДНИХ ПРОСТОРІВ

Практичне заняття:

1. Концепт «лімітрофної держави».
2. Прикордонні та транскордонні системи в політичному просторі.
3. Формування політичної ідентичності в несистемних політичних просторах.

Індивідуальне дослідне завдання:

ІНДЗ 5: (факультативно) 1)Надайте опис сучасним локальним групам прикордоння, що мають риси гібридних, бінарних культур; 2) Надайте характеристику буферним просторам в історії та сучасності. Наведіть приклади; 3) Продемонструйте на прикладах актуальність феномену «інституційної еластичності» та «подвійного громадянства».

ІНДЗ 6: (факультативно) Дослідить та презентуйте один з обраних просторів з ознаками несистемності. Надайте реконструкцію політичної історії просторової системи та визначите сучасні ознаки системи

Методичні рекомендації:

Під час підготовки першого питання «Концепт лімітрофної держави»

Теорії цивілізаційного розвитку. Цивілізації та імперії як засіб усвідомлення культурно-політичної системи. Розглянь роль цивілізацій та імперій у формуванні культурно-політичних систем. Лімітроф та фронтір: ключові відмінності. Концепт «лімітрофної держави». Pozнайомтесь із концептом «периферії периферій», «буферними системами» в працях Стейна Рокканта та Сеймура Ліпсета.

Готуючись до другого питання «Прикордонні та транскордонні системи в політичному просторі». Визначте різницю понять «прикордоння», «транскордоння», «буферний простір». Буферні простори в цивілізаційному («східноєвропейський міжімперський трикутник», «голубий банан Західної Європи») та правовому аспектах. Типові ознаки прикордоння та транскордоння. Східноєвропейський Міжімперський Трикутник як зона в межах якої відбувалось протистояння 3-х імперій: Російської, Австрійської, Османської. Розглять в чому специфіка цього простору. Голубий Банан Західної Європи – концепт, розроблений французьким географом Роже Бруно (Roger Brunet), який описує європейський мегаполіс як «голубий банан» від північної Італії до південної Англії.

Транскордонні системи ХХ ст. Транскордонна політика. Єврореґіон, Єврорайон, Регіон – як політичні суб'єкти політики територіального розвитку. Pozнайомтесь із роботами Ніл Фліґстейн – експерта з європейських студій («Euroclash: The EU, European Identity, and the Future of Europe»). Політична поведінка в форматі електоральної географії. Уявні та фантомні простори. Методологія критичної геополітики (Філ Келлі, Джерард О'тоал)

Підготовку до третього питання «Формування політичної ідентичності в несистемних політичних просторах» Територіальна ідентичність в прикордонних та транскордонних системах. Конкуренція політичної національної та локальної ідентичності. Феномен гібридних ідентичностей. Типологія ідентифікаційних стратегій локальних груп в зонах сталого прикордонні. Гібридна ідентичність як форма адаптаційної поведінки. Громадянство: переосмислення ідеї. Подвійне громадянство. Політична лояльність на громадянство. Концепт «ефективного громадянства. Додатково прочитайте роботи Бенедикта Андерсона (поняття «уявлені спільноти»), Еріка Гоффмана (теорія символічного інтеракціонізму), Стюарта Холла (концепції культурної ідентичності та представлення).

Переваги транскордонних систем в умовах прикордонних спорів. Діаспори катаклізми в інтерпретації Роджера Брубейкера. Прикордонна політика, прикордонний режим. Прикордонна безпека.

Завдання для самостійної роботи:

- Оцініть, як цивілізації та імперії використовують лімітрофи для формування своїх культурно-політичних систем.
- Дослідіть феномен гібридних ідентичностей і як вони впливають на політичну поведінку та взаємодії.

- ❑ Дослідіть феномен гібридних ідентичностей і як вони впливають на політичну поведінку та взаємодії.
- ❑ На прикладі яких регіонів можна продемонструвати актуальність феномену «інституційної еластичності» та «подвійного громадянства»?
- ❑ Яким чином транскордонні системи, такі як Єврорегіони, сприяють або ускладнюють розв'язання прикордонних конфліктів і сприяють регіональному розвитку?
- ❑ Які механізми і процеси формують гібридні ідентичності в специфічних прикордонних регіонах, і який вплив вони мають на політичну поведінку місцевих груп?

Рекомендована література:

- Коч С. В. Транскордоння: простір соціального порядку і політичної дії: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 357 с.
- Коч С.В. Від периферії до центру: амбівалентність європейського прикордоння. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2022. Вип. 35. С.39-54.
- Узун Ю.В. «Ефективне» громадянство в державах ЄС: інструмент територіально-політичної (де)конструкції. *Міжнародні та політичні дослідження*, (35), 120–144.
- Чорновол І. Компаративні фронтири: світовий та вітчизняний вимір. Київ: «Критика», 2015. 376 с.
- Blatter J. From 'spaces of place' to 'spaces of flows'? Territorial and functional governance in cross-border regions in Europe and North America, *International Journal of Urban and Regional Research*, 2004, URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.0309-1317.2004.00534.x>
- Borderscape as an Interdisciplinary Concept. Call for Papers / Symposium 8/9.04.2016. Luxembourg. URL: <https://www.imiscoe.org/docman-docs/522-en-cfp-symposium-borderscapes-final/file>
- Collins R. Civilizations as Zones of Prestige and Social Contact. *International Sociology*. 2001. Vol. 16. No. 3. P. 421–437.
- Curzon G. *Frontiers*. The Romanes Lecture. Oxford: Clarendon Press, 1907. 58 p.
- Donnan H., Wilson T. *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State*. Oxford: Berg. 1999. 200p.
- Foucher M. *Fronts et frontières. Un tour du monde géopolitique*. Paris: Librairie Arthem Fayard, 1988. 528 p.
- Fras Z., Staniszewski A. *Kresy i pogranicza: historia, kultura, obyczaje*. Olsztyn: WSP. 1995. 266 s.
- Geouffre de La Pradelle P. *La frontiere, Etude de Droit International*. Paris: Les Editions internationales, 1928. 368 p.
- Gottmann J. The Political Partitioning of Our World: an Attempt at Analysis. *World Politics*. 1952. No. 4. P. 512–519.
- Halbwachs M. *The Collective Memory* / L. A. Coser (Ed., trans.). Chicago: Chicago University Press, 1992. 244 p.

- Hine R. V., Faragher J. M. *Frontiers: A Short History of the American West*. Yale: University Press, 2008. 248 p.
- O'Tuathail G. (eng. Toal G.), Dalby S. *Re-thinking Geopolitics?* London – NY: Routledge, 1998. 346 p.
- Preston P. W. *Political/Cultural Identity. Citizens and Nations in a Global Era*. London: Thousand Oaks; New Delhi: SAGE. 1997. 198 p.
- Rokkan S. *The Center-Periphery Polarity. Center periphery structures in Europe: an ISSC workbook in comparative analysis*. Frankfurt: Campus. 1987. P. 17–50.
- Rokkan S., Urwin D. *Economy, Territory, Identity: Politics of West European Peripheries*. London: SAGE, 1983. 210 p.
- Rokkan S., Urwin D. *The Politics of Territorial Identity. Studies in European Regionalism*. London: SAGE, 1982. 438 p.

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2
ПОЛІТИЧНІ ПРОСТОРИ:
ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ ТА
ФУНКЦІОНАЛЬНІ МОДЕЛІ**

**ТЕМА 6
ТЕРИТОРІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ УТВОРЕННЯ. ЕТАПИ
ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КАРТИ СВІТУ. ТЕРИТОРІЇ ТА
КОРДОНИ В ІСТОРІЇ.**

Практичне заняття:

1. Еволюція принципів просторової організації людства. Етапи формування політичної карти світу.
2. Імперії як суб'єкти територіально-політичного конструювання
3. Територіально-політичні процеси: динаміка розвитку політичної карти

Індивідуальне дослідне завдання:

ІНДЗ 7: (факультативно) 1) Політична карта світу: варіативність національних точок зору; 2) Наведіть приклади історичних колоніальних імперій та фантомних просторів в межах політичної карти сучасності; 3) Наведіть приклади: заморських територій та департаментів, мандатних територій, підопічних територій, протекторатів, домініонів, васалітетів, кондомініумів.

ІНДЗ 8: Зробіть карту з описом спірних територій та вимогам конфліктуючих сторін.

Методичні рекомендації

Для підготовки першого питання «Еволюція принципів просторової організації людства. Етапи формування політичної карти світу». Розгляньте ключові моменти в історії формування політичної карти світу, включаючи створення та розпад імперій, колоніальний період, зміни після світових воєн.

Сформуйте опис характерних періодів та надайте класифікації (авторські версії) територіальних систем. Визначте поняття «політико-територіального утворення» як одиниці політико-географічного простору. Опишіть типи політико-територіальних утворень (держави, залежні території, спірні території та території Антарктики).

Вивчаючи *друге питання* «Імперії як суб'єкти територіально-політичного конструювання». Імперіалізм. Концепція розширення. Торгівельні імперії давнього світу. Кочові імперії. Феодалні імперії. Імперії нового часу. Сучасні імперії. Територіальна система центр-периферійних відносин (І. Валерстайн, К. Дойч, Ф. Бродель). Визначте специфіку таким формам територіальної залежності: колонії, заморські території, мандатні території, підопічні території, протекторати, домініони, васалітети, кондомініуми. Яка їх роль в еволюції політичної карти світу. Сучасні спірні території та їх статус. Статус Антарктиди і Антарктики.

Готуючи *третьє питання* «Територіально-політичні процеси: динаміка розвитку політичної карти» проаналізуйте чинники та закономірності що впливають на динаміку територіальних змін в політичному просторі. Оцініть, як глобальні зміни (наприклад, падіння СРСР, зростання Китаю, визнання Косово) впливають на політичну карту світу. Поняття територіально-політичного планування. Методологія критичної геополітики. Конструювання просторових систем та їх якостей. Проаналізуйте як глобалізація та регіоналізація впливають на процеси територіального кліважування та реструктуризації просторових систем. Територіальне кліважування та процес реструктуризації просторових систем.. Наукові оцінки та прогнози

Національний суверенітет та політичне самовизначення як підґрунтя до формування політико-територіальних просторів. Причини виникнення територіальних спорів яких в світі більше 300 (історичні претензії, етнічні та культурні розбіжності, стратегічне значення території або природні ресурси; контроль віддалених держав, незважаючи на місцеві рухи за незалежність або самоврядування; ресурсні простори як зона конкуренції; неточності у встановленні кордонів, історичні зміни кордонів, або неоднозначності у міжнародних договорах; унікальний історичний, культурний або політичний статус, який ускладнює вирішення спору.

Завдання для самостійної роботи:

- Які основні етапи формування політичної карти світу, і як вони вплинули на сучасну політичну структуру?
- Які авторські версії класифікації територіальних систем можна використати для аналізу історичних періодів?
- Як територіальна система центр-периферійних відносин змінилася з часом?
- Як різні типи імперій (торгівельні, кочові, феодалні, імперії нового часу) впливали на формування політичних карт світу?

- Як територіальна система центр-периферійних відносин змінилася з часом?
- Як різні країни сприймають і уявляють політичну карту світу, і як це впливає на міжнародні відносини?
- Які «фантомні простори» існують на політичній карті сьогодні?
- Електоральна географія яка відбиття фантомного простору. В чому специфіка електоральних карт?

Рекомендована література:

- Кіш Є.Б. Центральна Європа: теоретико-методологічні засади концепту. *Науковий вісник УжНУ. Серія Історія*. Ужгород: Говерла, 2012. Вип. 28. С. 190-194.
- Коч С. В. Транскордоння: простір соціального порядку і політичної дії: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 357 с.
- Коч С.В. Від периферії до центру: амбівалентність європейського прикордоння. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2022. Вип. 35. С.39-54.
- Узун Ю.В. Поліморфізація політичного простору: структурний аналіз систем. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса Серія «Політичні науки»*. 2022. №7. С.10–19. DOI 10.31558/2617-0248.2022.7.2
- Трохимчук С. В. Загальна політична географія з основами геополітики. Львів : ред. вид. відділ Львівського університету. 1997. 104 с.
- Lefebvre H. *The Production of Space*. Oxford: Blackwell, 1991. 454 p
- O’Tuathail G. (eng. Toal G.), Dalby S. *Re-thinking Geopolitics?* London – NY: Routledge, 1998. 346 p.
- Paasi A. *Europe as Social Process and Discourse. Considerations of Place, Boundaries and Identity*. *European Urban and Regional Studies*. London: SAGE. 2001. Vol. 8. No. 1. P. 7–28.
- Park R. E. *Cultural Conflict and the Marginal Man*. Park R. E. *Race and culture*. Illinois: Free Press. 1950. P. 372–376.
- Preston P. W. *Political/Cultural Identity. Citizens and Nations in a Global Era*. London: Thousand Oaks; New Delhi: SAGE. 1997. 198 p.
- Turner F.J. *The Significance of the Frontier in American History* / Frederick j. Turner. *Rereading Frederick Jackson Turner. “The Significance of the Frontier in American History” and Other Essays / With Commentary by John Mack Faragher*. New York, 1994. P.31-33.

ТЕМА 7

**ТЕРИТОРІЯ ТА КОРДОНИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ. ІЄРАРХІЇ
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОСТОРОВИХ КОМПЛЕКСІВ:
ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІЙ ТА КОРДОНІВ**

Практичне заняття:

1. Територія та кордони в міжнародному праві.

2. Ієрархії соціально-політичних просторових комплексів: інституалізація територій.
3. Територіально-політичні системи та їх динаміка

Індивідуальне дослідне завдання:

ІНДЗ 9: Надайте характеристику сучасним режимам кордонів. Наведіть приклади їх функціонування.

Методичні рекомендації

Для підготовки *першого питання* «Територія та кордони в міжнародному праві» вивчіть історію та критерії для виокремлення регіонів. Визначте поняття «базових регіонів», «транзитних регіонів», «бінарних просторів». Наведіть приклади. Надайте характеристику варіантам типології регіонів та з'ясуйте особливості «руху» регіональних кордонів. Які критерії можна використати для визначення ієрархії соціально-політичних просторових комплексів. Надайте аналіз процесу інституалізації територій та кордонів у контексті міжнародного права.

Починаючи вивчення *другого питання* «Ієрархії соціально-політичних просторових комплексів: інституалізація територій» зробіть аналіз понять «регіон», «субрегіон», «макрорегіон», «адміністративний регіон», «вільна економічна зона». Ознайомтеся з кейс-стаді, які аналізують місцеві відмінності в рамках загального регіонального контексту. Розгляньте роботи про макрорегіональні ініціативи, такі як Балтійський морський регіон чи Дунайський регіон. Дослідіть законодавчі та адміністративні аспекти формування і функціонування адміністративних регіонів. Дослідіть законодавчі та адміністративні аспекти формування і функціонування адміністративних регіонів.

Розгляньте основні політичні блоки, економічні союзи та їх впливу на визначення кордонів регіону. Наприклад: Європейський Союз як економічний та політичний блок, що впливає на регіональну політику, економіку та законодавство своїх членів; АСЕАН; МЕРКОСУР та інші. Які ключові принципи та механізми організації територій у сучасному світі.

Готуючи *третьє питання* «Територіально-політичні системи та їх динаміка» потрібно з'ясувати поняття «територіально-політична система» (ТПС). З'ясувати ключові критерії для аналізу рангів та характеристик різних ТПС, включаючи їх юридичний та фактичний статус. Ранги ТПС в ЄС: Наднаціональний рівень (Інституції ЄС, такі як Європейська Комісія, Європейський Парламент та Європейська Рада, здійснюють вплив на політику та законодавство членів Союзу.); Національний Рівень (Держави-Члени) (зберігають значну автономію у багатьох сферах, включаючи внутрішню політику, культуру та частково зовнішні відносини); Регіональний рівень (Регіони в межах держав-членів ЄС, як-от Баварія в Німеччині або Каталонія в Іспанії, є прикладами регіонального рівня ТПС. Регіони мають значну автономію та власні уряди, які регулюють місцеві

справи); Місцевий Рівень (муніципалітети, громади) (відповідає за управління повсякденними локальними справами та наданням основних послуг громадянам)

Вивчення мультинаціональних функціональних утворень та їх ролі в політико-географічному контексті (міжнародні організації, економічні союзи, федерації та інші подібні структури). Вплив цих утворень на політичні відносини, географічні та етнічні конфлікти, торгівлю та міжнародне співробітництво. Аналіз внутрішньої динаміки в межах цих утворень, включаючи управлінські та правові структури, а також взаємодії між різними національними і етнічними групами.

Використовуйте кейс-стадій для детального аналізу конкретних прикладів, таких як Європейський Союз, АСЕАН, НАФТА, тощ

Завдання для самостійної роботи:

- Які основні міжнародні договори та конвенції визначають правила встановлення та зміни кордонів?
- Які типи територіально-політичних систем (ТПС) існують, і як вони класифікуються?
- Як історично формувалися основні світові регіони, і за якими критеріями вони виокремлюються?
- Як сформувалися основні політичні блоки та економічні союзи сучасності? Які функції виконують ці блоки та союзи, і як вони впливають на міжнародні відносини?

Рекомендована література:

- Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями Мадрид, 21.05.1980 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_106
- Погребняк С., Лук'янов Д., Биля-Садабаш І. Порівняльне правознавство/ За ред. НАПрН України О. В. Петришина «Право» 2012. 272 с.;
- AEBR. Association of European Border Regions. URL: <https://www.aebr.eu>
- AER. Declaration on Regionalism. URL: <https://aer.eu/aer-declaration-regionalism/>
- CoE PA. Regionalisation in Europe: PACE Resolution No. 1811 (2007) dd. 03.10.2007. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17582&lang=en>
- CoE. Autonomy and Borders in an Evolving Europe, CPR30(2016)02-final. Strasbourg, 24.03.2016. URL: <https://rm.coe.int/autonomy-and-borders-in-an-evolving-europe-principles-frameworks-and-p/1680719262> (дата звернення 17.04.2021).
- COE. European Charter for Regional or Minority Languages dd. 05.11.1992. European Treaty Series. Strasbourg: Council of Europe, 1992. No. 148. 14 p.
- COE. European Charter of Local Self-Government dd. 15.10.1985. European Treaty Series. Strasbourg: Council of Europe, 1985. No. 122. 6 p.

- COE. European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities dd. 21.05.1980. Council of Europe. European Treaty Series. 1980. No. 106. 4 p.
- COE. Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent. CEMAT. 2000 (7). 25 p. URL: <https://rm.coe.int/1680700173> (дата звернення: 12.10.2018).
- COE. Protocol No. 2 to the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities Concerning Interterritorial Co-operation dd. 05.05.1998. Council of Europe. European Treaty Series. 1998. No. 169. 3 p.
- COE. Recommendations. Resolutions. Regionalisation. Congress of Local and Regional Authorities. Council of Europe. URL <https://www.coe.int/en/web/congress/regionalisation> (дата звернення: 20.10.2018).
- COE. Regionalisation in Europe: Resolution No. 1811 (2007) of Parliamentary Assembly dd. 03.10.2007. Council of Europe. 03.10.2007. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17582&lang=en> (дата звернення: 06.11.2018).
- COE. The European Regional/Spatial Planning Charter (Torremolinos Charter): Resolution No. 2 of 6th European Conference of Ministers Responsible for Regional Planning (CEMAT), adopted on 20.05.1983. Strasbourg: Council of Europe. 1984. 15 p.
- CoR. Charter for Multilevel Governance in Europe, 20.02.2014. European Committee of the Regions. URL: <https://portal.cor.europa.eu/mlgcharter/Pages/MLG-charter.aspx> (дата звернення: 13.03.2018).
- EC. Cohesion Policy at Work. The 7th Report on Economic, Social and Territorial Cohesion. Regional and Urban Policy. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion7/7cr_factsheet_results.pdf (дата звернення 25.02.2021).
- Benchak O. Empirical studies of borders and cross-border interactions: sociological discourse overview. Scientific discussion. Praha, Czech Republic, 2020. VOL 1. No 46. P. 47–51.
- Berg E., Ehin P. What Kind of Border Regime is in the Making ? Towards a Differentiated and Uneven Border Strategy, Cooperation and Conflict, 2006, Vol. 41, Issue 1, p. 53-71.
- Blatter J. From ‘spaces of place’ to ‘spaces of flows’? Territorial and functional governance in cross-border regions in Europe and North America, International Journal of Urban and Regional Research, 2004,^[1]_[SEP] URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.0309-1317.2004.00534.x>
- Cross border resource management, Ed. R. Guo, fourth edition, Elsevier, 2021, 538 p.

Hočevar D. K. Studying International Borders in Geography and Anthropology: Paradigmatic and Conceptual Relations. Geografski zbornik (2000). Ljubljana: ZRC. 1999. P. 83–98.

ТЕМА 8

ДЕРЖАВИ ТА ДЕРЖАВНІ ТЕРИТОРІЇ. ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ТА ІНСТИТУЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА. ВСТАНОВЛЕННЯ КОРДОНІВ. ПРИКОРДОННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНІ СПОРИ

Практичне заняття:

1. Просторова характеристика суверенних держав
2. Політико-правова та інституційна характеристика держави
3. Міжнародні території та режими

Індивідуальне дослідне завдання:

ІНДЗ 10: (факультативно)

Есе 1: Суверенітет та громадянство в постмодерну епоху: принципи трансформації;

Есе 2: Практики та теорії політичного визнання держави.

ІНДЗ 11: Підготуйте карту «Невизнані та частково-визнані держави».

Методичні рекомендації

Для підготовки першого питання «Просторова характеристика суверенних держав» почніть з визначення поняття «державна територія»

Наведіть відомі класифікації територій держав за різними критеріями (вихід до моря, компактність території, характеристика природного середовища, наявність ексклавів та анклавів, наявність ієрархії територіальних структур, форма державного устрою, наявність коридорів та інше)

Просторові характеристики суверенних держав, визнаних та невизнаних держав. Процедури «визнання/невизнання» держави. Характеристика держави як географічного об'єкту. Територія держави та її характеристики.

Вивчаючи друге питання «Політико-правова та інституційна характеристика держави» визначте принципи розмежування території держави. Договірний принцип (сецесія, цесія, позитивна окупація, фактична окупація, акреція, та інше). Принцип самовизначення. Як пов'язані політичний суверенітет держави та громадянство. Концепт «ефективного громадянства» та «множинного громадянства». Як відбувається розширення політичного простору в умовах множинного громадянства. Наведіть приклади. Знайдіть та визначте існуючі доктрини політичного визнання держави. Доктрина Естрадо. Доктрина Табаро. Невизнані та частково-визнані держави: наслідки для політичного простору. Віртуальні держави. Наведіть приклади. Статус «залежна територія» в практиках країн Європи.

Готуючи третє питання «Міжнародні території та режими» визначте поняття: «міжнародна територія», «територія з міжнародним режимом», «територія із змішаним режимом». Ознайомтеся з концепціями міжнародних територій та різних міжнародно-правових режимів, таких як відкрите море, континентальний шельф, міжнародні річки та канали.

Вивчіть роботи в області міжнародного морського права та міжнародних конвенцій, що стосуються управління спільними ресурсами

Міжнародно-правовий режим річок, проток та каналів. Міжнародно-правовий режим відкритого моря та континентального шельфу.

Завдання для самостійної роботи:

- ❑ Як географічне розташування впливає на політичну структуру та міжнародні відносини держави? Наведіть конкретні приклади.
- ❑ Як наявність або відсутність певних природних ресурсів впливає на економічний розвиток держав? Проаналізуйте кілька різних випадків.
- ❑ Який вплив має демографічний склад населення на внутрішню та зовнішню політику держави? Обговоріть на прикладах з різних регіонів світу.
- ❑ Як історія формування та культурні особливості впливають на сучасний статус та управління державними територіями? Проаналізуйте кейси із різних частин світу.
- ❑ Які основні доктрини політичного визнання існують у міжнародному праві, і як вони застосовуються до невизнаних та частково-визнаних держав?

Рекомендована література:

- Коч С.В. Моделі соціально-політичної комунікації в прикордонні (на прикладі прикордонних просторів в країнах Східної Європи). *Міжнародні та політичні дослідження*. 2019. Вип. 32. С.103-124.
- Коч С.В. Політичний простір угорської нації: ресурс споріднених діаспор. *Вісник Донецького національного університету. Серія «Політичні науки»*. 2022. №7. С. 64-69.
- Куриляк М. Ю. Еволюція концепції «Європи регіонів» у рамках регіональної політики ЄС. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 2 (52). С. 60 – 67.
- Кушнір М.О. Сучасні стратегічні орієнтири європейської регіональної політики. *Стратегічні пріоритети* № 1 (25). 2013. С. 146-15;
- Мажар Л. Поняття міжнародного спору в сучасному міжнародному морському праві. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право : наук, журнал*. 2010. № 3. С. 144-1484
- Мажар Л. С. Використання суднового ходу Дунай—Чорне море через гирло Бистре: міжнародний спір чи ситуація. *Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наукових праць*. К. : Ін-т між. відносин Київ, 2011. Вип. 99. Ч. II. С. 149-154;

Мажар Л. С. Позиції України та Румунії щодо морської делімітації в Чорному морі. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 8. С. 125-129 ;

Мажар Л. С. Чорноморські протоки Босфор і Дарданелли: міжнародні морські спори з приводу їх використання. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наукових праць*. К.: Ін-т між. відносин нац. ун-ту ім. Т. Шевченка, 2011. Вип. 101. Ч. I. С. 157-161;

ТЕМА 9

ФАНТОМНІ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОСТОРИ В СИСТЕМІ ПОЛІТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ. ЕЛЕКТОРАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ В ПОЛІТИЧНОМУ ЛАНДШАФТІ.

Практичне заняття:

1. Фантомні та уявні політичні простору в політичному процесі
2. Електоральні простори в процесах конструювання політико-територіальних систем
3. Метод критичної геополітики в процесах конструювання територіально-політичних систем

Індивідуальне дослідне завдання:

ІНДЗ 12 :

Гесе 1: Політичні можливості фантомних просторів.

Гесе 2.: Конструювання політико-територіальних систем в сучасних політичних практиках.

ІНДЗ 13: (факультативно) Меморіальні політичні стратегії в практиках деконструкції кордонів.

Методичні рекомендації:

Для підготовки першого питання «Фантомні та уявні політичні простору в політичному процесі» потрібно виходити з того, що аналіз фантомних просторів охоплює дослідження соціальних і політичних структур, які існують у вигляді ідей, пам'яті, чи сприйняття, але не мають чіткого фізичного вираження. Роботи Ернеста Геллнера і Бенедикта Андерсона, які досліджують поняття нації як «уявленої спільноти», можуть бути корисними для аналізу фантомних національних ідентичностей.

Розгляньте, як історичні, культурні, та емоційні фактори формують неофіційні кордони між різними групами чи спільнотам. Познайомтесь із концепцією «м'яких кордонів» Етьєна Балібара та Майкла Біліга, яка вивчає поняття націоналізму та його вплив на уявні спільноти.

Фантомні кордони: історико-морфологічних, структурно-функціональний та геополітичний підходи.

Вивчаючи друге питання «Електоральні простори в процесах конструювання політико-територіальних систем» потрібно виходити з того, що електоральна географія вивчає вплив географічних факторів на виборчі процеси, включаючи розподіл виборців, голосування та політичне представництво. Корисними під час підготовки можуть бути дослідження Роберта Даля в області електоральних систем де він аналізував, як різні виборчі системи впливають на політичне представництво та управління. Для аналізу ролі територіальності у формуванні політичних систем та електоральних виборів познайомтесь із працями Йоргена Елькліта, який спеціалізується на вивченні виборчих систем, електоральної поведінки та демократії.

Зміни в політичних системах та міжнародних відносинах впливають на розширення електоральних прав і можливостей. Це питання можна вивчити за допомогою роботи Аренда Лейпхарта, який досліджує системи пропорційного представництва та їхній вплив на політичну участь.

Розгляньте ресурси електоральної географії в процесі аналізу політичного ландшафту. Як електоральні розколи демонструють політичні уподобання? Наведіть приклади. Електоральні простори національних держав та межі національних територій: ознаки актуальних політичних розмежувань. Ментальні кордони та фантомні простори.

Готуючи третє питання «Метод критичної геополітики в процесах конструювання територіально-політичних систем» згадайте основні теорії критичної геополітики. Процес розширення електорального простору як форма конструювання, моделювання бажаної просторової системи. Політичні можливості фантомних просторів. Наведіть приклади регіональної складової в діаспоральних політиках держав. Конструювання політико-територіальних систем в сучасних політичних практиках. Меморіальні політичні стратегії в практиках деконструкції уявних кордонів та «винайдення простору». Розгляньте теорії Бенедикта Андерсона «уявні спільноти», Ернеста Геллнера «нації як соціальні конструкції», Анри Лефевр «виробництво простору». Вивчіть можливості утилітарної функції меморіальної війни. Транснаціональні системи та право.

Завдання для самостійної роботи:

- Як фантомні простори впливають на політичний менеджмент та прийняття рішень?
- Як електоральна географія відображається у політичному ландшафті різних країн?
- Яка роль ментальних кордонів у формуванні електоральних просторів?
- Які стратегії використовуються для конструювання політико-територіальних систем у сучасних державах?
- Яка утилітарна функція меморіальної війни в сучасній політичній практиці?
- Як транснаціональні системи впливають на сучасні політичні процеси?

- Як право регулює взаємодію та управління транснаціональними системами?

Рекомендована література:

- Балібар Е. Ми, громадяни Європи? Кордони, держава, народ / Пер. з фр.: А. Рєпи К.: Видавництво «Курс», 2006. 354 с
- Blatter J. From 'spaces of place' to 'spaces of flows'? Territorial and functional governance in cross-border regions in Europe and North America, International Journal of Urban and Regional Research, 2004,^[1]_[SEP]URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.0309-1317.2004.00534.x>
- Benchak O. Empirical studies of borders and cross-border interactions: sociological discourse overview. Scientific discussion. Praha, Czech Republic, 2020. VOL 1. No 46. P. 47–51.
- Lefebvre H. The Production of Space. Oxford: Blackwell, 1991. 454 p
- O'Tuathail G. (eng. Toal G.), Dalby S. Re-thinking Geopolitics? London – NY: Routledge, 1998. 346 p.
- Rokkan S. The Center-Periphery Polarity. Center periphery structures in Europe: an ISSC workbook in comparative analysis. Frankfurt: Campus. 1987. P. 17–50.
- Rokkan S., Urwin D. Economy, Territory, Identity: Politics of West European Peripheries. London: SAGE, 1983. 210 p.
- Rokkan S., Urwin D. The Politics of Territorial Identity. Studies in European Regionalism. London: SAGE, 1982. 438 p.
- Hine R. V., Faragher J. M. Frontiers: A Short History of the American West. Yale: University Press, 2008. 248 p.

ТЕМА 10

ТЕРИТОРІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС. ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ

Практичне заняття:

1. Просторова Політика та Територіальне Планування в ЄС
2. Інтеграція та розширення ЄС: виклики та перспектив
3. Транскордонні системи та ідентичність в ЄС

ІНДЗ 14:

- Есе 1.: Просторова політика ЄС. Проблеми розширення ЄС;
Есе 2: Конструювання європейської ідентичності.

Методичні рекомендації

Для підготовки першого питання «Просторова Політика та Територіальне Планування в ЄС» з'ясуйте як і коли відбулась заміна вихідної парадигми, коли «простір виступав як умова політичного розвитку» на сучасний формат «політичний простір як результат політики». Визнач

варіанти інтерпретації поняття «національний політичний простір». Які сучасні формати можна виокремити. Як співвідносяться національний простір, етно-культурний простір, державно-територіальний простір, та ін.

Хто виступає суб'єктом та хто об'єктом територіальної політики в ЄС. Основні принципи територіальної політики ЄС (згуртованість та конвергенція, сталий розвиток, територіальне співробітництво). З'ясуйте роль таких інститутів: ЄК, Комітет регіонів, ЄРРФ, ФЄР ЄС.

Проаналізуйте тексти Лісабонського договору (правова основа територіального планування), Європейської територіальної агенди 2020 (стратегічний документ, який визначає цілі та напрямки розвитку територіальної згуртованості ЄС)

Вивчаючи *друге питання* «Інтеграція та розширення ЄС: виклики та перспективи» почніть із проблеми «розширення» та ідей Європейського фронтиру. Ідея європейського фронтиру включає розширення географічних та політичних меж ЄС, включаючи трансформацію зовнішніх кордонів у нові «фронтири» інтеграції.

З'ясуйте проблеми інтеграції інтеграція нових членів з різними економічними рівнями розвитку, політичними системами, та культурними особливостями.

Проблеми інтеграції та доля національних держав: 1) Баланс Повноважень (ключовим питанням є збереження балансу між суверенітетом національних держав та наднаціональними повноваженнями ЄС); 2) Теорія Мультирівневого Управління (теорія, запропонована Гарі Марксом, вивчає, як рішення у ЄС приймаються на різних рівнях - від місцевого до європейського).

Громадянство ЄС (права та обов'язки, надання політичних прав нерезидентам). Громадянство ЄС надає особам певні права, такі як право на вільне пересування та право голосу на виборах до Європейського Парламенту. Вивчіть поняття «громадянства» у контексті розширення європейської ідентичності та її взаємодії з національними ідентичностями.

Прослідіть обсяги просторів: «політичний простір ЄС» та «Географічний простір Європи». Наведіть приклади. Які ознаки та чинники стабілізації територіально-політичної системи.

Готуючи *третьє питання* «Транскордонні системи та ідентичність в ЄС» з'ясуйте роль транскордонних систем у політичному просторі ЄС. В чому проявляється їх стратегічне завдання зміни просторової системи. Роль транскордонної взаємодії в створенні спільної логістики (наприклад, транс'європейські транспортні мережі (TEN-T) та реконцептуалізації центр-периферійний державоцетричних відносин.

Транскордонні системи в ЄС. Єврорегіони – це транскордонні регіони, що об'єднують прикордонні території різних країн, сприяючи їхній економічній, соціальній та культурній інтеграції. Єврорайони — це форма транскордонного співробітництва в яка зосереджена на сприянні

регіональному розвитку та взаємодії між прикордонними територіями держав.

Ідентичність в межах ЄС. Розгляньте меморіальну політику та її ключові завдання в ЄС. Транскордонні проекти дозволяють громадянам ЄС більше взаємодіяти та співпрацювати, що зміцнює відчуття європейського громадянства. Транскордонні ініціативи сприяють створенню «спільних просторів» комунікації.

Завдання для самостійної роботи:

- Які основні принципи лежать в основі територіальної політики ЄС?
- Яку роль відіграють різні суб'єкти (наприклад, місцеві органи влади, регіональні уряди) в територіальній політиці ЄС?
- Як процес розширення ЄС впливає на політичну та економічну стабільність Європи?
- Які головні виклики стоять перед ЄС у контексті інтеграції нових членів?
- Як взаємодія між національними державами та європейськими інституціями впливає на політичну динаміку в ЄС?
- Яке значення має громадянство ЄС для ідентичності громадян країн-членів?
- Як політичний простір ЄС взаємодіє з географічним простором Європи?
- Які стратегії використовуються для стабілізації територіально-політичної системи ЄС?
- Яка роль транскордонних систем у сприянні європейській інтеграції?
- Яким чином формується та відтворюється європейська ідентичність у контексті розширення та інтеграції ЄС?
- Як Єврорегіон «Рейн-Маас-Північ» між Німеччиною та Нідерландами покращує співробітництво у прикордонних регіонах.

Рекомендована література:

- Антошкін В.К., Цвірова В.В. Трансформаційні концепції нейтралітету та позаблоковості європейських країн. *Стратегічні пріоритети*. № 2 (27). 2013. С. 161-168;
- Коч С. В. Транскордоння: простір соціального порядку і політичної дії: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 357 с.
- Коч С.В. Від периферії до центру: амбівалентність європейського прикордоння. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2022. Вип. 35. С. 39-54.
- Кушнір М.О. Сучасні стратегічні орієнтири європейської регіональної політики. *Стратегічні пріоритети* № 1 (25). 2013. С. 146-15;
- Ленджел М. Новітні актори транскордонної взаємодії у Центральній Європі. Міжнародний науково-практичний семінар «Транскордонна співпраця – випробовування кризами: пошуки більшої ефективності та

- результативності»: Програма та матеріали, 26-27 січня 2022 р., Чернівці, Україна, С. 41-44.
- Узун Ю.В. Територіальна політика держав ЄС: стабілізація та конструювання політичних систем : дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02. / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2021. 378 с.
- Узун Ю.В. Територіальна політика держав ЄС: стабілізація та конструювання політичних систем: автореф. дис. на здобуття ступеня д-ра політ. наук: 23.00.02. Одеса, 2021. 40 с.
- Ференс Б. В. Транснаціоналізація політичного простору України та ЄС: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 / Чорномосрський національний університет імені Петра Могили. Миколаїв, 2019. 24 с.
- Ярошенко І. В. Аналіз соціально-економічного розвитку проблемних регіонів країн Європейського Союзу. *Проблеми економіки*. 2014. № 3. С. 45 – 53.
- Foucher M. Fronts et frontières. Un tour du monde géopolitique. Paris: Librairie Arthem Fayard, 1988. 528 p.
- Habermas J. Theory of Communicative Action. Vol. 1: Reason and the rationalization of society / T. McCarthy (Trans.). Boston: Beacon Press, 1984. 562 p.
- Marks G. Structural Policy and Multi-Level Governance in the EC. The State of the European Community: The Maastricht Debate and Beyond / A. Cafurny, G. Rosentha (Eds.). Boulder: Lynne Rienner. 1993. P. 391–411.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (підсумкове заняття)

1. Лімос та лімологія в міждисциплінарному аналізі
2. Кордон як соціокультурний та політичний феномен
3. Політична лімологія як наукова дисципліна. Предмет та об'єкт науки.
4. Концептуальна різниця змістовного значення понять: «border», «borderland», «boundary», «frontier».
5. Традиційні та постмодерністські підходи до аналізу просторів та кордонів в політичній лімології.
6. «Просторовий поворот» в історії лімологічних досліджень.
7. Теорії колонізації: о-своєння и при-своєння (розширення).
8. Основні етапи формування політичної карти світу.
9. Території та кордони в історії. Еволюція принципів просторової організації людства.
10. Регіоналізація світу. Поняття «регіон», «субрегіон», «макрорегіон», «адміністративний регіон», «вільна економічна зона».
11. Політичний простір в умовах модерного та постмодерного світосприйняття

12. Поняття «політико-територіального утворення» (ТПУ) та «територіально-політичної системи» (ТПС). Ранги ТПС.
13. Кліважування політичного простору: чинники системних трансформацій
14. Типи та функції кордонів та їх правові режими.
15. Несистемні політичні простори: лімітрофи, прикордоння, буферні простори, прикордоння, транскордоння.
16. Феномен фронтиру: політико-географічний. Фронтири та лімітрофи.
17. Фронтири в американській історії та політичній практиці. Доктрини розширення.
18. Фронтирні дослідження в Європі. Теорії «розширення» та «інтеграції» ЄС.
19. Національні концепти та практики розширення політичного простору.
20. Прикордонна політика, прикордонний режим. Прикордонна безпека.
21. Транскордонна політика. Типові ознаки прикордоння та транскордоння.
22. Транскордонні системи в межах ЄС. Конструювання європейської ідентичності.
23. Транскордонна та прикордонна взаємодія сучасних держав.
24. Буферні простори в цивілізаційному та правовому аспектах.
25. Уявні та фантомні простори. Методологія критичної геополітики
26. Фантомні кордони: історико-морфологічних, структурно-функціональний та геополітичний підходи.
27. Фантомні соціально-політичні простори в системі політичного менеджменту
28. Політична поведінка в форматі електоральної географії.
29. Соціальні феномени транскордонних та прикордонних просторів
30. Територія та кордони в міжнародному праві. Міжнародні території. Території з міжнародним режимом. Території із змішаним режимом.
31. Міжнародно-правовий режим річок, проток, каналів, відкритого моря та континентального шельфу.
32. Державні території. Характеристики суверенних визнаних та невизнаних держав.
33. Принципи розмежування території держави. Договірний принцип (сецесія, цесія, позитивна та фактична окупація, акреція, та інше).
34. Національний суверенітет та політичне самовизначення як підґрунтя до формування політико-територіальних просторів.
35. Офіційні державні кордони та принципи їх встановлення.
36. Політичне визнання держави. Невизнані та частково-визнані держави. Віртуальні держави.
37. Принцип самовизначення. Суверенітет та громадянство. Ефективне громадянство.
38. Сучасні спірні території та їх статус. Статус «залежна територія».
39. Новітні процеси трансформації політичних просторів.
40. Територіальна політика ЄС. Просторове планування

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

ОСНОВНА

- Коч С. В. Транскордоння: простір соціального порядку і політичної дії: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 357 с.
- Узун Ю.В. Привласнення простору: організація взаємодії в складних політичних системах. Одеса: Фенікс, 2021. 378 с.
- Узун Ю.В. Територіальна політика держав ЄС: стабілізація та конструювання політичних систем : дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02. / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2021. 378 с.
- Lefebvre H. The Production of Space. Oxford: Blackwell, 1991. 454 p
- Marks G. Structural Policy and Multi-Level Governance in the EC. The State of the European Community: The Maastricht Debate and Beyond / A. Cafurny, G. Rosenthal (Eds.). Boulder: Lynne Rienner. 1993. P. 391–411.
- O'Tuathail G. (eng. Toal G.), Dalby S. Re-thinking Geopolitics? London – NY: Routledge, 1998. 346 p.
- Park R. E. Cultural Conflict and the Marginal Man. Park R. E. Race and culture. Illinois: Free Press. 1950. P. 372–376.
- Preston P. W. Political/Cultural Identity. Citizens and Nations in a Global Era. London: Thousand Oaks; New Delhi: SAGE. 1997. 198 p.
- Rokkan S. The Center-Periphery Polarity. Center periphery structures in Europe: an ISSC workbook in comparative analysis. Frankfurt: Campus. 1987. P. 17–50.
- Rokkan S., Urwin D. Economy, Territory, Identity: Politics of West European Peripheries. London: SAGE, 1983. 210 p.
- Rokkan S., Urwin D. The Politics of Territorial Identity. Studies in European Regionalism. London: SAGE, 1982. 438 p.
- Latour B. Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory. NY: OUP, 2005. 320 p.
- Foucher M. Fronts et frontières. Un tour du monde géopolitique. Paris: Librairie Arthem Fayard, 1988. 528 p.
- Habermas J. Theory of Communicative Action. Vol. 1: Reason and the rationalization of society / T. McCarthy (Trans.). Boston: Beacon Press, 1984. 562 p.

ДОДАТКОВА

- Антошкін В.К., Цвірова В.В. Трансформаційні концепції нейтралітету та позаблоковості європейських країн. *Стратегічні пріоритети*. № 2 (27). 2013. С. 161-168;
- Бенчак О. Ф. Соціологічні виміри кордонів і транскордонних взаємодій. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології Львів, 2021. 20 с

- Верменич Я. Історична лімологія: проблеми концептуалізації. *Регіональна історія України: Зб. наук. ст.* К.: Інститут історії України НАН України, 2011. Вип. 5. — С. 29-48.
- Вовк І. А. Економіка і християнська релігія: проблеми і напрями дослідження. *Вісн. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого».* Серія: Економічна теорія та право : зб. наук. пр. Х. : Право, 2013. №4 (15). С. 98–104;
- Вовк І. А. Економічна, правова і релігійна системи суспільства: аспекти взаємовідносин (на прикладі християнства). *Правове регулювання релігійного життя: історія, сучасність, перспективи : матеріали VI міжнар. «круглого столу», 2013 р. Х. : Вид-во «ФОП Корецька Л. О.»*, 2014. С. 10–18;
- Вовк І. А. Підприємництво у несутських країнах і релігійних доктринах. *Економічна теорія і право* 2015. № 2 С. 34 – 44
- Вовк О.О. Демографічна політика як напрям дослідження політології. *Політологічні записки: Збірник наукових праць.* Вип. 1. 2012. С. 282-290;
- Демографічна ситуація в Україні 2014 р. за даними офіційного сайту Державного комітету статистики України. / Держ. Ком статистики України: ред О.Н. Осауленко. Експрес–випуск від 16.06.2014. №124/0/10.2вн-14. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Дністрянський М. С. Демогеографічні та геокультурні чинники трансформації геополітичного світоустрою. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки.* №8. 2011. С. 95 - 101;
- Дністрянський М. С. Територіально-політичні конфлікти в сучасному світі: причини виникнення, особливості поширення, перспективи профілактики. *Країнознавство: Зб. наук. Праць;* Вип. 1. К.: КиМУ, 2011, С. 66 – 79;
- Долгов О. В. Основні теорії дослідження політичних кордонів як чинника політичного процесу *Вісник СевНТУ : зб. наук. пр.* Вип. 145/2013. Серія: Політологія. – Севастополь, 2013. – С. 105–109.
- Завальнюк С. Юридична лімологія: традиції та інновації в правовому розумінні кордонів. *Юридичний вісник.* 2013. № 3. С. 125–130.
- Зінченко О.В. Основні принципи конституцій азійських країн народної демократії: порівняльний аналіз. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого: зб. наук. пр. / Національна юри- дична академія України ім. Ярослава Мудрого.* Х. : Право, 2012. – 2012. №1(11). С. 225–233;
- Історія держави і права зарубіжних країн : підручник для студ. вищ. навч. закл. Л. М. Маймескулов [та ін.]; за ред. Л. М. Маймескулова; Нац. ун-т «Юридична академія України ім. Я. Мудрого». Х. : Право, 2011. – 520 с.;
- Кіш С.Б. Концептуальні засади лімології: проблематика кордонів Європи *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія», вип., 29,* 2012 . С. 140 – 14

- Кіш Є.Б. Центральна Європа: теоретико-методологічні засади концепту. *Науковий вісник УжНУ. Серія Історія*. Ужгород: Говерла, 2012. Вип. 28. С. 190-194.
- Кордон : визначення, види, функції, проблема якості. URL: <http://djerelo.com/shpargalki/128-politology/geopolituka-shulga/8523-06-kordonvyznachennya-vydy-fynkc%D1%96yi-problemaya-yakost%D1%96>
- Коцан Р. Методи й методика дослідження політичних особливостей формування та функціонування державних кордонів.
- Коцан Р.І. Сучасні напрями розвитку лімології. *Політичне життя*. Вип. 4. 2017. С. 25 – 29
- Коч С. В. Кліважування простору північного Причорномор'я: геополітичні суперечки в епоху пост-правди. *Політичне життя*. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса. 2018. № 4. С. 90 - 96.
- Коч С. В. Меморіальна політика сусідів України: від стратегії національного суверенітету до «великих держав». *Politicus*. Одеса: Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського. 2018. № 4. С. 46 - 50.
- Коч С. В. Транскордоння: простір соціального порядку і політичної дії: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 357 с.
- Коч С.В. Від периферії до центру: амбівалентність європейського прикордоння. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2022. Вип. 35. С.39-54.
- Коч С.В. Моделі соціально-політичної комунікації в прикордонні (на прикладі прикордонних просторів в країнах Східної Європи). *Міжнародні та політичні дослідження*. 2019. Вип. 32. С.103-124.
- Коч С.В. Політичний простір угорської нації: ресурс споріднених діаспор. *Вісник Донецького національного університету. Серія «Політичні науки»*. 2022. №7. С. 64-69.
- Куриляк М. Ю. Еволюція концепції «Європи регіонів» у рамках регіональної політики ЄС. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 2 (52). С. 60 – 67.
- Кушнір М.О. Сучасні стратегічні орієнтири європейської регіональної політики. *Стратегічні пріоритети* № 1 (25). 2013. С. 146-15;
- Лендзел М. Новітні актори транскордонної взаємодії у Центральній Європі. Міжнародний науково-практичний семінар «Транскордонна співпраця – випробовування кризами: пошуки більшої ефективності та результативності»: Програма та матеріали, 26-27 січня 2022 р., Чернівці, Україна, С. 41-44.
- Мажар Л. Поняття міжнародного спору в сучасному міжнародному морському праві. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право : наук, журнал*. 2010. № 3. С. 144-1484
- Мажар Л. С. Азовсько-керченське розмежування (делімітація). *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 7. С. 54-58;
- Мажар Л. С. Використання суднового ходу Дунай—Чорне море через гирло Бистре: міжнародний спір чи ситуація. *Актуальні проблеми міжнародних*

- відносин* : зб. наукових праць. К. : Ін-т між. відносин Київ, 2011. Вип. 99. Ч. II. С. 149-154;
- Мажар Л. С. Позиції України та Румунії щодо морської делімітації в Чорному морі. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 8. С. 125-129 ;
- Мажар Л. С. Чорноморські протоки Босфор і Дарданелли: міжнародні морські спори з приводу їх використання. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наукових праць*. К. : Ін-т між. відносин нац. ун-ту ім.Т. Шевченка, 2011. Вип. 101. Ч. I. С. 157-161;
- Маруняк Є. О. Геопросторові дослідження і практика планування: Україна на тлі світових трендів. Київ: Фенікс, 2018. 336 с.
- Олійник Ю. Угода «Про асоціацію» ЄС з «третьми державами»: досвід Польщі. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2014. Вип. 26. С. 133 – 140.
- Оспорювані та залежні країни світу 2015. Географічна енциклопедія країн світу. Режим доступу: http://geo.koltyrin.ru/strany_mira_zavisimye.php4
- Павліха Н. В. Управління сталим розвитком просторових систем: теорія, методологія, досвід: монографія. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2010. 380 с.
- Погребняк С. П., Лук'янов Д. В., Биля-Садабаш І. О. Порівняльне правознавство/ За ред. НАПрН України О. В. Петришина «Право» 2012. 272 с.;
- Севостьянова Н. Про питання про сутність територіальних спорів та їх видів. Режим доступу: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2016/05/24.pdf>;
- Снігир О.В. Інституційна трансформація під впливом кризи у Євразоні. *Стратегічні пріоритети*. № 1 (25) 2013. С.139-146
- Соболев А.А. Геополітичні проекти «світових центрів сили» в Центральній Азії. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 1 (26). С. 155-164;
- Транскордонне співробітництво України з країнами ЄС: сучасні проблеми та можливості: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. Х. Притула. Львів, 2019. 220 с.
- Транскордонне співробітництво України: стан, проблеми, перспективи: монографія / За заг.ред. І.В. Артьомова. – Ужгород: МПП «Гражда», 2012. 520 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/6059>
- Транскордонне співробітництво. Посібник *Мікула Н.А., Толкованов В.В.* Київ, видавництво «Крамар», 2011, 259 с.
- Трохимчук С. В. Загальна політична географія з основами геополітики. Львів : ред. вид. відділ Львівського університету. 1997. 104 с.
- Узун Ю.В. «Ефективне» громадянство в державах ЄС: інструмент територіально-політичної (де)конструкції. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2022. Вип. 35. С.120–145. DOI: <http://dx.doi.org/10.18524/2707-5206.2022.35.261281>

- Узун Ю.В. Поліморфізація політичного простору: структурний аналіз систем. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса Серія «Політичні науки»*. 2022. №7. С.10–19. DOI 10.31558/2617-0248.2022.7.2
- Узун Ю.В. Територіальна політика держав ЄС: стабілізація та конструювання політичних систем: автореф. дис. на здобуття ступеня д-ра політ. наук: 23.00.02. Одеса, 2021. 40 с.
- Узун Ю.В., Коч С. В. Південно-західне прикордоння України в процесі державної децентралізації. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2020. Вип. 33. С.106 – 142.
- Ференс Б. В. Транснаціоналізація політичного простору України та ЄС: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 / Чорномосрський національний університет імені Петра Могили. Миколаїв, 2019. 24 с.
- Черновол І.П. Компаративні фронтири світовий та вітчизняний виміри. Автореферат дисертації та здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. Л. 2016. 33 с
- Черновол І. Блукаючі метрополії. Історіографія Канади у світлі тези про фронтір. *Регіональна історія України*. Вип. 6. Київ, 2012. С.115-124.
- Черновол І. Відповідники поняття *frontier* у інших мовах. *Historia – Mentalność – Tożsamość. Rosja i Europa Zachodnia w polskiej i ukraińskiej historiografii XIX i XX wieku* / Red. L. Zaszkilniak. – Gdańsk, 2013. – S.125-140.
- Черновол І. Компаративні фронтири: світовий та вітчизняний вимір. Київ: «Критика», 2015. 376 с.
- Ярошенко І. В. Аналіз соціально-економічного розвитку проблемних регіонів країн Європейського Союзу. *Проблеми економіки*. 2014. № 3. С. 45 – 53.
- Benchak O. Empirical studies of borders and cross-border interactions: sociological discourse overview. Scientific discussion. Praha, Czech Republic, 2020. VOL 1. No 46. P. 47–51.
- Berg E., Ehin P. What Kind of Border Regime is in the Making ? Towards a Differentiated and Uneven Border Strategy, *Cooperation and Conflict*, 2006, Vol. 41, Issue 1, p. 53-71.
- Blatter J. From 'spaces of place' to 'spaces of flows'? Territorial and functional governance in cross-border regions in Europe and North America, *International Journal of Urban and Regional Research*, 2004, URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.0309-1317.2004.00534.x>
- Borderscape as an Interdisciplinary Concept. Call for Papers / Symposium 8/9.04.2016. Luxembourg. URL: <https://www.imiscoe.org/docman-docs/522-en-cfp-symposium-borderscapes-final/file>
- Cohen A. P. Culture, Identity and the Concept of Boundary. *Revista de antropologia social*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid. 1994. No. 3. P. 49–61.
- Cohen S. B. *Geopolitics of the World System*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2003. 480 p.

- Collins R. "Balkanization" or "Americanization": A Geopolitical Theory of Ethnic Change. *Macrohistory: Essays in Sociology of the Long Run*. Stanford: SUP. 1999. P. 70–109.
- Collins R. *Civilizations as Zones of Prestige and Social Contact*. *International Sociology*. 2001. Vol. 16. No. 3. P. 421–437.
- Cross border resource management, Ed. R. Guo, fourth edition, Elsevier, 2021, 538 p.
- Curzon G. *Frontiers. The Romanes Lecture*. Oxford: Clarendon Press, 1907. 58 p.
- Donnan H., Wilson T. *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State*. Oxford: Berg. 1999. 200p.
- Fras Z., Staniszewski A. *Kresy i pogranicza: historia, kultura, obyczaje*. Olsztyn: WSP. 1995. 266 s.
- Geouffre de La Pradelle P. *La frontiere, Etude de Droit International*. Paris: Les Editions internationales, 1928. 368 p.
- Gottmann J. *The Political Partitioning of Our World: an Attempt at Analysis*. *World Politics*. 1952. No. 4. P. 512–519.
- Halbwachs M. *The Collective Memory* / L. A. Coser (Ed., trans.). Chicago: Chicago University Press, 1992. 244 p.
- Hine R. V., Faragher J. M. *Frontiers: A Short History of the American West*. Yale: University Press, 2008. 248 p.
- Hirschhausen von, B. *The Heuristic Interest of the Concept of "Phantom Borders" in the Understanding of Cultural Regionalization*. / M. Velguth (Trans.). *L'Espace géographique*. Paris: Balin. 2017. Vol. 46 (2) P. 106–125.
- Hočevar D. K. *Studying International Borders in Geography and Anthropology: Paradigmatic and Conceptual Relations*. *Geografski zbornik* (2000). Ljubljana: ZRC. 1999. P. 83–98.
- Huntington S. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. NY: Simon & Schuster, 1996. 368 p.
- Koter M. "Kresy" as a Specific Type of Borderland – It's Origin and Characteristics. *Geographica Slovenica*. 2001. Vol. 34, No. 1. P. 131–148.
- Kramsch O. T. *Postcolonial Shadow Plays in the Dutch-German Borderlands. The European's Burden. Global Imperialism in EU Expansion* / S. Engel-Di Mauro (Ed.). Berlin: Peter Lang, 2006. P. 29–51.
- Kristoff L. K. D. *The Nature of Frontiers and Boundaries*. *Annals of the Association of American Geographers*. 1959. Vol. 49. P. 269–282.
- Legendijk A. *Regionalization in Europe. Stories, Institutions and Boundaries. B/ordering Space* / H. van Houtum, O. Kramsh and W. Zierhofer (Eds.). Aldershot: Ashgate. 2005., P. 77–91.
- Martinez O. *Life and Society in the U.S.-Mexico Borderlands*. Tuscon: University of Arizona Press, 1994. 352 p.
- Newman D. *The Lines that Continue to Separate Us: Borders in Our "Borderless" World*. *Progress in Human Geography*. London: SAGE. 2006. Vol. 30 Is. 2. P. 143–161.

- Newman D., Paasi A. Fences and Neighbours in the Postmodern World: Boundary Narratives in Political Geography. *Progress in Human Geography*. 1998. No. 22. P. 186–207.
- Paasi A. Border Studies Reanimated: Going beyond the Territorial/Relational Divide. *Environment and Planning*. 2012. Vol.44. P. 2303–2309.
- Paasi A. Europe as Social Process and Discourse. Considerations of Place, Boundaries and Identity. *European Urban and Regional Studies*. London: SAGE. 2001. Vol. 8. No. 1. P. 7–28.
- Prytula Kh., Demedyuk O., Kalat Ya. Influence of European integration processes on social and economic convergence of regions in Ukraine-EU cross-border space. *Wybrane aspekty zarządzania organizacjami*. 2018. Zeszyt nr 13. S. 147–160. URL: <http://ird.gov.ua/irds/wazo201813147.pdf>
- Turner F.J. The Significance of the Frontier in American History / Frederick j. Turner. *Rereading Frederick Jackson Turner*. “The Significance of the Frontier in American History” and Other Essays / With Commentary by John Mack Faragher. New York, 1994. P.31-33.

Інформаційні ресурси

- Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями Мадрид, 21.05.1980 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_106
- Про Державний кордон України: Закон України від 4.11.1991р. *ВВР України*. 1992. № 2. С.1.
- Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021—2027 рр. Постанова КМУ № 408 14.04.2021 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-programi-rozvitku-transkordonnogo-s140421>
- Про Програму розвитку транскордонного співробітництва Закарпатської області на 2021 – 2027 р.р Розполюдження Закарпатської облдержадміністрації від 3 грудня 2020 URL: <https://oda.carpathia.gov.ua/dokument/pro-programu-rozvytku-transkordonnogo-spivrobitnyctva-zakarpatskoyi-oblasti-na-2021-2027>
- Про транскордонне співробітництво: Закон України від 24.06.2004 № 1861-IV *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T041861>
- Угода між Урядом України та Урядом Польщі про міжрегіональне співробітництво. URL: <http://www.rada.kiev.ua/cgi-bin/putfile/cgi/>.
- AEBR. Association of European Border Regions. URL: <https://www.aebr.eu>
- AER. Declaration on Regionalism. URL: <https://aer.eu/aer-declaration-regionalism/>
- CoE PA. Regionalisation in Europe: PACE Resolution No. 1811 (2007) dd. 03.10.2007. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17582&lang=en>

- CoE. *Autonomy and Borders in an Evolving Europe*, CPR30(2016)02-final. Strasbourg, 24.03.2016. URL: <https://rm.coe.int/autonomy-and-borders-in-an-evolving-europe-principles-frameworks-and-p/1680719262> (дата звернення 17.04.2021).
- COE. *European Charter for Regional or Minority Languages* dd. 05.11.1992. European Treaty Series. Strasbourg: Council of Europe, 1992. No. 148. 14 p.
- COE. *European Charter of Local Self-Government* dd. 15.10.1985. European Treaty Series. Strasbourg: Council of Europe, 1985. No. 122. 6 p.
- COE. *European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities* dd. 21.05.1980. Council of Europe. European Treaty Series. 1980. No. 106. 4 p.
- COE. *Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent*. CEMAT. 2000 (7). 25 p. URL: <https://rm.coe.int/1680700173> (дата звернення: 12.10.2018).
- COE. *Protocol No. 2 to the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities Concerning Interterritorial Co-operation* dd. 05.05.1998. Council of Europe. European Treaty Series. 1998. No. 169. 3 p.
- COE. *Recommendations. Resolutions. Regionalisation*. Congress of Local and Regional Authorities. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/congress/regionalisation> (дата звернення: 20.10.2018).
- COE. *Regionalisation in Europe: Resolution No. 1811 (2007) of Parliamentary Assembly* dd. 03.10.2007. Council of Europe. 03.10.2007. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17582&lang=en> (дата звернення: 06.11.2018).
- COE. *The European Regional/Spatial Planning Charter (Torremolinos Charter): Resolution No. 2 of 6th European Conference of Ministers Responsible for Regional Planning (CEMAT)*, adopted on 20.05.1983. Strasbourg: Council of Europe. 1984. 15 p.
- CoR. *Charter for Multilevel Governance in Europe*, 20.02.2014. European Committee of the Regions. URL: <https://portal.cor.europa.eu/mlgcharter/Pages/MLG-charter.aspx> (дата звернення: 13.03.2018).
- CoR. *European Committee of the Regions. The EU's Assembly of Regional and Local Representatives*. URL: <http://www.cor.europa.eu/> (дата звернення 15.10.2018).
- Cot J. P. *Des limites administratives aux frontières internationales? Démembrements d'Etats et délimitations territoriales: l'uti possidetis en question(s)*. Bruxelles: Bruylant. 1999. P. 17–33.
- EC. *Cohesion Policy at Work. The 7th Report on Economic, Social and Territorial Cohesion. Regional and Urban Policy*. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion7/7cr_factsheet_results.pdf (дата звернення 25.02.2021).

EC. Regional Policy Contributing to Smart Growth in Europe 2020. Communication from The Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. URL:

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/smart_growth/comm2010_553_en.pdf (дата звернення 26.04.2021).

Laying down rules on local border traffic at the external land borders of the Member States and amending the provisions of the Schengen Convention: Regulation (EC) No. 1931/2006 of the European Parliament and of the Council 20.12.2006. Official Journal of the EU. 2006. L 405. P. 1–22.

ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

(у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

При вивченні навчальної дисципліни застосовуються наступні методи навчання: словесний, наочний, практичний, які передбачають читання лекції, опрацювання нормативних актів, робота з навчальною та спеціальною літературою, індивідуальні консультації. Засоби діагностики якості вищої освіти включають в себе поточний, періодичний та підсумковий контроль.

Формами організації **поточного контролю** є:

- усний контроль: індивідуальне і фронтальне опитування, бесіда, захист рефератів, доповідь, оцінювання доповідей;
- контроль виконання самостійної роботи та індивідуальних завдань;
- тестовий контроль проведення тестування студентів.

Програмою передбачено проведення періодичного контролю:

- тематичні колоквиуми.

Програмою передбачено проведення підсумкової модульної контрольної роботи:

- Модульний тестовий контроль за допомогою Google- form

Підсумковий контроль: залік.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Вид роботи	Кількість балів
Поточний контроль:	
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів вищої освіти в обговоренні проблемних питань	від 0 до 5
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем, доповідь та демонстрація презентації	від 0 до 5
Періодичний контроль:	
Контрольна робота за змістовими модулями у формі тестування	від 0 до 5

Вид роботи	Бали	Критерії оцінювання
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів в обговоренні	0 балів	Здобувач не бере участь у практичному занятті, є спостерігачем; не виступає, не задає питання; дає неправильні відповіді на запитання, показує незадовільне знання апарату і джерел.
	2-3 бали	Здобувач іноді бере участь у занятті; ситуативно надає відповіді на прямі запитання; допускає помилки під час відповідей на запитання; показує пасивну роботу на заняттях; фрагментарні знання апарату і джерел; показує

проблемних питань		невміння публічно представляти матеріал.
	4-5 бали	Здобувач бере активну участь у практичному занятті; бере активну участь у обговоренні проблемних питань, користується додатковою навчально-методичною та науковою літературою; вміє сформулювати своє ставлення до проблеми; висловлює власні міркування, наводить доцільні приклади; здатний публічно представити матеріал.
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем: доповідь та демонстрація презентації	0 балів	Не зараховуються реферати (доповіді) та презентації, які виконані не самостійно або запозичені з мережі Інтернет.
	1-2 бал	Доповідь та презентація виконані самостійно, проте матеріал представлений описово, висновки формальні, тема не розкрита.
	3 бали	Доповіді та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам із незначними порушеннями, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз містить неточності, але усно здобувач пояснює матеріал впевнено і за допомогою викладача виправляється, змістовний матеріал представлений добре, висновки відповідають на завдання, тема загалом розкрита із незначними прогалинами.
	4 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз достатній, здобувач усно та без допомоги викладача пояснює матеріал, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані висновки, тема загалом розкрита, презентація містить посилання на джерела.
	5 балів	Доповіді та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, актуальність теми розкрита, правильно визначені об'єкт і предмет, гіпотеза, метод відповідає тематиці та задачі, теоретичний аналіз ґрунтовний, здобувач вільно презентує матеріал; зміст презентації не перевантажений слайдами з текстовим матеріалом; у висновку сформульовані самостійні судження, підкріплені доказами, презентація містить посилання на джерела.
Контрольна робота за змістовними	0 балів	Відповідь на запитання неправильна.
	10	В контрольній роботі кожного з модулів по 10 запитань:

модулями	балів	1 бал за кожну правильну відповідь.
----------	-------	-------------------------------------

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для заліку
90 – 100	A	Зараховано
85 – 89	B	
75 – 84	C	
70 – 74	D	
60 – 69	E	
35 – 59	FX	Не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Поточний та періодичний контроль										Сума балів загалом	Підсумковий контроль	Сума балів
Змістовний модуль 1					Змістовний модуль 2					90	Залік	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10			
3	3	3	3	3	3	3	3	3	3			
Контрольна робота за змістом модулем №1 (10 балів)					Контрольна робота за змістом модулем №2 (10 балів)							
(3 ІНДЗ *5) = 15					(5 ІНДЗ *5) = 25					90	10	100